

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Barn- och fritidsprogrammet ur ett elevperspektiv
Samtal med fem elever om deras upplevelser under tre år på barn- och fritidsprogrammet

Karin Olsson

LAU690

Handledare: Eva Gannerud

Examinator: Ulf Christianson

Rapportnummer: HT 07 – 2611 - 212

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel:	Barn- och fritidsprogrammet ur ett elevperspektiv Samtal med fem elever om deras upplevelser under tre år på barn- och fritidsprogrammet
Författare:	Karin Olsson
Termin och år:	Höstterminen 2007
Kursansvarig institution:	Sociologiska institutionen
Handledare:	Eva Gannerud
Examinator:	Ulf Christianson
Rapportnummer:	HT 07 – 2611 - 212
Nyckelord:	Barn- och fritidsprogrammet, upplevelser, karaktärsämnen, APU

Barn- och fritidsprogrammet är med de specifika karaktärsämnena ett yrkesförberedande gymnasieprogram.

Syfte

Syftet med studien är att fokusera på de elever som uttrycker att de är mycket nöjda, eller mer än nöjda med karaktärsämneskurserna.

Frågeställningar:

- Vad är det som gör programmet intressant?
- Vad inspirerar eleverna till fortsatt intresse inom detta yrkesområde?
- Vilka karaktärsämneskurser upplever eleverna vara mest betydelsefulla under utbildningens gång och på vilka sätt?

Metod

I studien har två forskningsmetoder använts. I inledningsskedet genomfördes en enkätundersökning på två gymnasieskolor i åk 3. Den större skolan har fungerat som referensskola och den mindre som fallskola. Enkäterna användes för att bestämma urval av intervjupersoner. Fem elevintervjuer har genomförts ur ett kvalitativt forskningsperspektiv.

Resultat

Studien synliggör hur de deltagande eleverna ser på sitt gymnasieval. Det framkommer åsikter om de karaktärskurser som ingår på programmet och om de valmöjligheter som erbjuds. Åsikterna är till stor del av positiv karaktär. Eleverna är överens om att kurserna ger betydelsefulla kunskaper om människors utveckling och behov samt ökad självkänedom. Barn- och fritidsprogrammet som är tvärvetenskapligt integrerar ämnen som pedagogik, psykologi och sociologi. I resultaten framgår att eleverna uppskattar denna förankring. De är mycket nöjda med den koppling som finns mellan den teoretiska och praktiska delen av undervisningen.

Betydelse för läraryrket

Studien är av betydelse för lärare på barn- och fritidsprogrammet vid deras planering och uppläggning av innehållet i de olika kurserna. Den är intressant för både karaktärs- och kärnämneslärare genom att många ämnen har möjlighet att integreras. I elevsamtalen framgår elevernas intresse för sitt lärande genom en verklighetsanknuten undervisning. Detta är viktigt att som lärare fortsätta att utveckla i framtiden.

Förord

I inledningsskedet av denna studie var vi två personer. Min kollega fick efter tre veckor reda på att hon hade fått tillgodoräkna sig en tidigare uppsats. Jag fortsatte därefter studien på egen hand.

Jag vill tacka min handledare Eva Gannerud för god hjälp och stöd under arbetets gång. Det har varit mycket givande och betydelsefullt att vid handledningstillfällena kunna diskutera uppsatsens framåtskridande.

Jag vill tacka de lärare som har tagit emot på skolorna och de elever som har ställt upp på intervjuer. Utan er medverkan hade inte denna studie kunnat genomföras.

Slutligen vill jag tacka min familj för stort tålamod under den tid som jag har varit upptagen med att arbeta med uppsatsen. Ett stort tack till min son Joakim som har stöttat mig extra mycket.

Orust, januari 2008

Karin Olsson

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
2. Syfte	7
2.1 Frågeställningar.....	7
2.2 Arbetets design.....	7
3. Teori och tidigare forskning	8
3.1 Sociokulturella perspektivet	8
3.2 Tidigare forskning.....	9
3.2.1 Kaoskompetens och gummibandspedagogik	9
3.2.2 Bli vuxen i arbetarstad	9
3.2.3 I en klass för sig.....	10
3.3 Skolverkets utvärdering av barn- och fritidsprogrammet 1997	11
4. Metod	12
4.1 Val av metod	12
4.2 Presentation av undersökningsområdet	13
4.3 Urval	13
4.4 Genomförande av intervjuer	13
4.5 Etiska överväganden.....	14
4.6 Tillförlitlighet.....	15
5. Resultatredovisning.....	16
5.1 Redovisning av enkätundersökning	16
5.2 Elevintervjuer.....	21
5.2.1 Barn- och fritidsprogrammet som gymnasieval.....	21
5.2.2 Elevernas tankar och synpunkter om karaktärsämnen.....	21
5.2.3 Elevernas åsikter om arbetsmetoder i karaktärskurserna.....	23
5.2.4 Den arbetsplatsförlagda utbildningen APU	24
5.2.4.1 Hur upplever eleverna att de kunskaper de fått i karaktärskurserna har varit användbara när de har varit på APU?.....	24
5.2.4.2 Hur upplever eleverna den skapande kursens betydelse för APU?	25
5.2.4.3 Inom vilka yrkesområden och med vilka åldrar kan eleverna tänka sig att arbeta med efter avslutad utbildning?	26
5.2.4.4 Övriga frågor	27
6. Slutdiskussion	30
6.1 Metod och genomförande	30
6.2. Sammanfattning av studiens resultat	31
6.3. Resultat i förhållande till teorier och tidigare forskning.....	32
6.4 Förslag till vidare forskning.....	34
6.5 Avslutande implikationer.....	34
6.6 Avslutande kommentarer och relevans för läraryrket	35
Referenslista	36
Tryckta källor	36
Webbadresser	37
Bilagor:	
Bilaga 1: Strukturbild av barn- och fritidsprogrammet	
Bilaga 2: Elevenkät	
Bilaga 3: Intervjuguide	

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Barn- och fritidsprogrammet har sina rötter i flera tidigare utbildningar, bland annat den tvååriga vårdlinjens gren för barn- och ungdomsvård, samt den treåriga vårdlinjens gren för omsorger om barn och ungdom. Parallellt bedrevs också barnskötarutbildning av kommunala vuxenutbildningen (Gustavsson 2007). När barn- och fritidsprogrammet tillkom 1992 var tanken att skapa en utbildning som kunde locka både pojkar och flickor. Intresset för hälsa, friskvård och en aktiv fritid ökade. Kommunerna hade stort behov av fritidsutbildad personal. Det var naturligt att föra samman omsorg, kultur och fritid i ett enda program (<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7668> kommentarer till program mål, 2007-12-26).

Barn- och fritidsprogrammet är ett av gymnasieskolans nationella program. Från år 2000 finns det 17 olika nationella program, samtliga är treåriga. De ger en bred basutbildning och behörighet att studera på universitet eller högskola (<http://www.skolverket.se/sb/d/786>, 2007-12-26).

Den senaste läroplanen för gymnasieskolan gäller från den 1 juli 1994 (Lpf94, <http://www.skolverket.se/sb/d/468/a/1841>, 2007-12-26). De styrdokument som anger kraven i utbildningen är program mål, kursplaner och betygskriterier. Varje kommun ska fastställa en skolplan. En lokal arbetsplan ska varje skola arbeta fram gemensamt.

Barn- och fritidsprogrammets syfte beskriver att det skall ”ge grundläggande kunskaper för arbete med människor i alla åldrar inom pedagogiska och sociala yrkesområden samt inom kultur och fritidssektorn”. ”Programmet syftar även till att ge en grund för ett fortsatt lärande i arbetslivet och för vidare studier” (<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7709> program mål för BF, 2007-12-26).

Programmet har sedan hösten 2000 två nationella inriktningar: fritid samt pedagogisk och social verksamhet. På flera andra orter har man även inriktningar mot lokala arbetsmarknadsbehov, t.ex. turism.

Barn- och fritidsprogrammet är ett tvärvetenskapligt gymnasieprogram. Det har ett betydligt bredare innehåll än namnet antyder. De elever som börjar på barn- och fritidsprogrammet möter en rad nya ämnen. Inte något av programmets karaktärsämnen finns med på grundskolenivå. I utbildningen integreras ämnen som pedagogik, psykologi och sociologi. Tillsammans ger dessa ämnen baskunskaper om relationer, ledarskap och människors utveckling. Den sociala kompetensen är viktig. Eftersom barn- och fritidsprogrammet förbereder för yrken som kräver samarbetsförmåga och ledarförmåga, tränas eleverna under hela studietiden att samspela med andra (<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7668>).

Eleverna har vid sidan av sina teoretiska studier även arbetsplatsförlagd utbildning, APU, som ger dem möjlighet att under sammanlagt minst 15 veckor omsätta sina teoretiska kunskaper i praktiken. Utbildningen i skolan och den arbetsplatsförlagda utbildningen utgör tillsammans en helhet som motsvarar programmets mål.

För att innehållet på programmet ska bli lätt att förstå bifogas en strukturbild som bilaga med programmets samtliga kurser (bilaga 1 alt. <http://www3.skolverket.se/ki/struktur/bf.pdf>). En del kurser är gemensamma, en del läses i den inriktning som valts och en del kurser är valbara. Upplägget kan se olika ut på olika skolor. På den skola där jag har genomfört min studie är till exempel "människor i behov av stöd" och "skapande verksamhet" gemensamma kurser. Förutom karaktärsämnen läses också obligatoriska kärnämnen. Det är t.ex. svenska A och B, engelska A och matematik A. De övriga obligatoriska kärnämnen samt valbara kurser redovisas i strukturbilden (bilaga 1).

Utbildningen i åk 1 i karaktärsämnen startar ofta med kursen "arbetsätt och lärande". Det är en gemensam kurs inom ämnet "lärande och pedagogiskt ledarskap" där också kurserna "pedagogiskt ledarskap", "kommunikation" och "hälsopedagogik" är gemensamma. Ytterligare fyra valbara kurser finns i detta ämne. Ett annat ämne är "individ och samhälle". Där är kurserna "utveckling, livsvillkor och socialisation", "fritidskunskap" och "människor i behov av stöd" gemensamma på min "fallskola". Här ingår också "fritidens betydelse" eller "psykosocialt arbete" beroende på vald inriktning. I ämnet "barn-, kultur och fritidsverksamhet" är kursen "barn-, kultur och fritidsverksamhet" gemensam. Här ingår också "fritidsverksamhet" och "förskola, skola, fritidshem" beroende på vald inriktning. Ytterligare tre valbara kurser finns i detta ämne. I ämnet "arbetsliv" är kursen "arbetsmiljö och säkerhet" gemensam. Datorkunskap är en kurs som läses på samtliga gymnasieprogram (<http://www.skolverket.se/sb/d/726> kursplaner, 2007-12-26).

Under senare år har den arbetsmarknad som programmet utbildar för genomgått förändringar. Kommunerna har dragit in förskolans barnskötartjänster eller gjort om dem till förskollärartjänster. Eleverna kan därför inte räkna med den typen av jobb direkt efter gymnasiet. Möjligheter som ges kan vara att arbeta som personlig assistent eller som assistent inom förskola, skola, särskola eller gruppboende. Arbeten inom fritidsverksamhet och turistnäring är också en möjlighet samt inom fritidsanläggningar med hälsa och kroppsvård (<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7668>).

Anledningen till val av forskningsområde är min bakgrund som förskollärare och vidareutbildning till gymnasielärare i karaktärsämnen på barn- och fritidsprogrammet. Anledningen till att studien fokuserar på programmets karaktärsämnen är att det är i dessa ämnen som jag blir behörig lärare. Det är därför intressant att bilda mig en uppfattning om vad eleverna tycker om innehållet i de olika kurserna och varför de är nöjda. Jag har därför valt att avgränsa min studie till hur elever i åk 3 på en gymnasieskola ser på sina förväntningar i karaktärskurserna utifrån programmålets syfte, och varför de utvalda eleverna är mycket eller mer än nöjda med dessa kurser. Tidigare forskning inom detta område är också begränsad speciellt vad som gäller elevernas syn.

Tanken med att göra elevintervjuer är att elevernas synpunkter är viktiga för mig i det fortsatta läraryrket som undervisande lärare på barn- och fritidsprogrammet. Tanken är också att studien har relevans för andra lärare på barn- och fritidsprogrammet.

2. Syfte

Syftet med studien är att fokusera på de elever som uttrycker att de är mycket nöjda, eller mer än nöjda med karaktärsämneskurserna.

2.1 Frågeställningar

- Vad är det som gör programmet intressant?
- Vad inspirerar eleverna till fortsatt intresse inom detta yrkesområde?
- Vilka karaktärsämneskurser upplever eleverna vara mest betydelsefulla under utbildningens gång och på vilka sätt?

2.2 Arbetets design

För att få svar på undersökningens syfte och frågeställningar har jag tagit reda på och läst litteratur som handlar om barn- och fritidsprogrammet. De tre avhandlingar som tas upp i denna studie ger läsaren en allmän bild av barn- och fritidsprogrammet och dess elever. I litteraturen behandlas också vilken lärandeteori som främst används, samt vilka resultat som visade sig i Skolverkets senaste utvärdering av programmet. Jag har valt att ta med denna litteratur för att läsaren skall få en allmän inblick i arbetsmetoder, elev och lärarperspektiv, samt vilka eleverna på programmet kan vara och hur de tänker om sin framtid.

De metoder som används är en inledande enkätundersökning där urval av elever görs för intervjuer. Det är intervjuerna som är i fokus för att besvara denna studies syfte och frågeställningar.

3. Teori och tidigare forskning

Jag har här valt att kort nämna några ord om den lärandeteori som mycket av undervisningen utgår från på barn- och fritidsprogrammet. Detta antagande utgår från de elevintervjuer som genomförts, samt min tidigare uppfattning från de perioder som jag har undervisat på programmet. Jag har då samtalat med lärarna om deras syn på lärande och samtidigt bildat mig en egen uppfattning som stämmer överens med elevers och lärares syn.

Jag väljer att ta upp de tre avhandlingar som finns om barn- och fritidsprogrammet, för att studien skall få en bredare infallsvinkel. Det är främst *Kaoskompetens och gummibandspedagogik* av Lemar (2001) som har direkt anknytning till min studie om karaktärsämnen. Jag väljer att kort redogöra för de andra två avhandlingarna, även om studien inte behandlar tiden efter avslutat gymnasium, vilket sker i *Bli vuxen i arbetarstad* (Johansson, 2003). Studien är heller inte en konkret genusstudie, vilket avses i *I en klass för sig* (Ambjörnsson, 2004). Innehållet i dessa avhandlingar är intressant att ha med för att skapa en ökad insikt om de elever som kan tänkas välja programmet. Eftersom denna studie fokuserar på de mest nöjda eleverna är det intressant att genom dessa avhandlingar berika studien med ett bredare elevperspektiv.

Skolverkets utvärdering från 1997 berättar om vilka resultat som framkom vid deras senaste besök på programmet. Denna utvärdering har direkt anknytning till de resultat som framkommer i denna studie och är därför intressant läsning.

Samtliga avhandlingar, anknytning till synen på lärandeteori samt Skolverkets utvärdering kommer att behandlas och resultat redovisas under punkt 6.3 som heter *Resultat i förhållande till teori och tidigare forskning*.

3.1 Sociokulturella perspektivet

En lärandeteori har fokus att förklara hur människor lär sig. Det sociokulturella perspektivet är en teori om lärande som utgår från Lev Vygotskij (1896 - 1934). Lärandet fokuseras enligt denna teori med utgångspunkt i den sociala miljön. Även språkets betydelse för lärandet betonas. Människans utveckling har betydelse av vilken miljö som uppväxt och vistelse sker i. Enligt Vygotskij går inte utveckling och lärande att skilja åt. Det är genom att delta i ett sammanhang med andra människor som lärande äger rum. Här sker kommunikation i form av dialoger mellan elever och lärare. Genom denna kommunikation sker aktiviteter i ett socialt sammanhang, vilket leder till lärande (Claesson, 2002).

John Dewey (1859 – 1952) är en reformpedagog som i sin filosofi även han utgår från det sociokulturella perspektivet. Han är förgrundsgestalt i den s.k. progressivismen. Båda dessa rörelser betonar elevens möjlighet att aktivt undersöka och handla (Claesson, 2002). Centralt hos Dewey är anpassningen till det omgivande samhället. Det är också viktigt att i arbetet se till vilka eleverna är, deras intressen, miljön, kommunikationen och samspelet mellan eleverna i grupp. Deweys demokratisyn stämmer överens med hans syn på skola och utbildning. Att öka gruppernas lärande genom kommunikation och samspel med varandra ger eleverna större insikt i det omgivande samhället och en utveckling i demokratisk anda (Dewey, 2005).

I redovisningen av resultaten (6.3) kommer de samband som finns till denna teori att beskrivas. En beskrivning av arbetsmetoderna på barn- och fritidsprogrammet kommer att skildras.

3.2 Tidigare forskning

3.2.1 Kaoskompetens och gummibandspedagogik

I Lemars avhandling med titeln *Kaoskompetens och gummibandspedagogik* (2001) beskrivs främst karaktärsämneslärares arbete på barn- och fritidsprogrammet. Den har underrubriken *En studie av karaktärsämneslärare i en decentraliserad gymnasieskola*. Den könssegregerade gymnasieskolan visar sig på barn- och fritidsprogrammet genom att 80 % av karaktärs- och 70 % av kärnämneslärarna är kvinnor i denna undersökning. Fördelningen av elever ser ut på ett liknande sätt, med övervägande unga kvinnor. Titeln *Kaoskompetens och gummibandspedagogik* beskriver att stor vikt läggs vid att skapa en förtroendefull relation mellan lärare och elever, för att inläring skall vara möjlig. Elevgruppen är heterogen och lärarna har därigenom funnit vikten av att bygga på att utveckla förhållningssätt och metoder som passar dessa elevers behov. Det är viktigt att skapa ett gott gruppklimat, där eleverna trivs. Grupprocessen är därför en viktig del, som man aktivt arbetar med. Det ordnas någon form av lägerverksamhet under utbildningens första veckor. Undervisningen måste också anpassas efter elevernas skilda behov och prestationsnivåer. Lärarna tycker det är viktigt att alla olika elever, högpresterande, lågpresterande, tysta och de som aktivt utmärker sig för att bli sedda får en chans att komma till sin rätt. Mål, innehåll och metod utgör en helhet i undervisningen. I den heterogena gruppen måste lärarna hela tiden ta ställning till vad som är viktigt att ta upp och på vilket sätt. Viktigt är dialogen med eleverna i klassrummet för att fånga elevernas intresse. Lärarna har ansvar för ett stort tvärvetenskapligt kunskapsområde. De försöker vara lyhörda och avgöra relevansen av att ta upp diskussioner om ämnen av social karaktär som kan dyka upp. Det är detta som lärarna menar med gummibandspedagogik, att hantera individ och grupp efter de behov och förutsättningar som finns, och på ett bra sätt arbeta med mål i kursplaner, innehåll samt välja arbetsmetoder. Kaoskompetens är en osynlig men mycket medveten pedagogik med en väl genomtänkt struktur (Lemar, 2001).

Intressant blir att se om den pedagogik och de arbetsmetoder som lärarna i denna studie använder är något som är gällande i fler arbetslag på barn- och fritidsprogrammet. De liknelser som finns i arbetssätt och förhållningssätt kommer att tas upp i avsnitt 6.3.

3.2.2 Bli vuxen i arbetarstad

Nästa avhandling, av Johansson (2003), har titeln *Bli vuxen i arbetarstad* och skildrar fem ungdomar under sista terminen på barn- och fritidsprogrammet, och vad som händer med dem i deras vuxenblivande efter avslutat gymnasium. Författaren har följt dem under fyra år från -98 till -01, med ett 50 tal intervjuer. Innehållet i studien fokuserar på vad som beskrivs som tre nyckelövergångar: utbildning, arbete och det egna livet. Eleverna bor i Norrköping och har sin bakgrund i arbetarklassen.

I avhandlingen får man reda på vad barn- och fritidsprogrammet har gett dessa elever för framtidsmöjligheter utifrån deras gymnasieval. Deras ambitioner, motivation och förväntningar tas också upp. Intressant är hur deras egna självbilder påverkar dem att välja vilka kurser de skall välja. Tre av eleverna når grundläggande behörighet, vilket inte räcker till högskolestudier. En elev får inte grundläggande behörighet på grund av att hon inte gjort sitt projektarbete. En elev, en ung man når särskilt behörighet och har mer uttalade karriärmål. De tre unga kvinnorna i studien valde barn- och fritidsprogrammet för att de är intresserade av barn, har bristande tro på sin förmåga och inte ork att läsa ett mer teoretiskt program. De har kortsiktliga mål om sin framtid. De har inte valt kurser som leder till högskolestudier. Den unge mannen med karriär mål ångrar sitt gymnasieval. Han hade hellre gått på ett program med större möjligheter till högskolebehörighet. Efter lumpen

börjar han arbeta på fabrik och senare på ett IT-företag som han trivs utmärkt på. Två av de unga kvinnorna läser delvis på komvux och arbetar inom omsorgen som personliga assistenter. Den tredje unga kvinnan börjar arbeta i affär och fortsätter med det under de år som studien pågår. Den femte personen är en ung man som tycker om barn och ungdomar och har under gymnasiet som mål att bli fritidsledare. Han har arbetat på kollo och gjort sin APU på fritidsgård med mycket gott betyg. Efter ett år på individuella programmet bestämde han sig för barn- och fritidsprogrammet och var nöjd med sitt val med ett framtida mål att arbeta som fritidsledare.

Alla fem eleverna vill ha arbete efter gymnasiet, ingen läser vidare på högskola endast två unga kvinnor kompletterar på Komvux när de är arbetslösa. Den unge mannen som ville bli fritidsledare ändrar sig efter lumpen och byter till industriarbete. När studien slutar har alla arbete men endast två av de unga kvinnorna i anslutning till sitt gymnasieval. De arbetar som personliga assistenter på ett vårdföretag. Samtliga elever tycker att de har fått för lite hjälp under sin gymnasietid av lärare. De hade önskat mer information om vilka kurser som de behövt för vidare studier på högskolan. De tycker att de borde ha skaffat sig särskild behörighet till högskolan. De tycker att deras möjligheter är begränsade men de har inte själva haft kraft, motivation och självförtroende att välja annorlunda (Johansson, 2003).

I denna studie fokuserar Johansson (2003) främst på vad som händer med elever på barn- och fritidsprogrammet de närmaste åren efter avslutade studier. Genom de många intervjuerna kommer författaren mycket nära eleverna. Hennes avhandling är en inspirationskälla till fortsatt forskning om barn- och fritidselevers framtida möjligheter till arbete, vidareutbildning och yrkesval. För att programmet ska vara attraktivt och locka sökande krävs att som lärare vara lyhörd och lyssna på elevernas åsikter. Studier av denna karaktär är av stor vikt för programmets utveckling. Studien i denna uppsats stannar dock i åk 3, denna avhandling finns med för att skildra några elevers fortsatta liv efter avslutat gymnasium och att därmed ge studien ett bredare elevperspektiv. Även anknytningen till dessa resultat behandlas i avsnitt 6.3.

3.2.3 I en klass för sig

Den sista avhandlingen *I en klass för sig* är skriven av Ambjörnsson (2004) som under läsåret 1999–2000 följer två grupper av tonårstjejer med medel respektive arbetarklassbakgrund. Eleverna på barn- och fritidsprogrammet kommer huvudsakligen från arbetarklassen och eleverna på samhällsprogrammet från medelklassen. De metoder som författaren använder är olika typer av observationer. De sker i klassrummet genom anteckningar, samt genom deltagande på elevernas raster, luncher och idrott där hon memorerar händelseförlopp och antecknar efteråt. Hon träffar också eleverna på kvällstid för att bilda sig en helhetsuppfattning om deras tillvaro. Mer tid tillbringas dock med eleverna på samhällsprogrammet, vilket medför att hon etablerar en närmare relation till dem som också påverkar resultatet av undersökningen. Författaren använder bandspelare i olika intervjuer, enskilda, gruppintervjuer samt samtal med lärare, kamratstödjare och rektor under ett års tid. En enkät till alla elever genomförs med 50 frågor om socioekonomiska hemförhållanden.

Författaren försöker i de olika grupperna hitta strukturer för hur tjejerna skapar sitt genus utifrån vad som anses som ett normalt beteende. Hennes avsikt är att undersöka hur tonårstjejer skapar sin identitet. Tjejerna på barn- och fritidsprogrammet är enligt henne mer utmanande, har ett vulgärare språk och ett sämre uppförande i skolan. Tjejerna på samhällsprogrammet skapar sitt genus genom att hålla sig inom ramen för vad som anses normalt i fråga om beteende, kläder, språk, uppförande i skolan, empati och sexualitet. Genom sitt uppförande skaffar sig tjejerna på samhällsprogrammet en högre status och ett bättre rykte (Ambjörnsson, 2004).

Intressant är att jämföra de normer som gäller för tjejerna i Ambjörnssons studie med de normer som finns bland eleverna på fallskolan i denna studie. De normer som framkommer i fråga om kläder, utseende, uppförande, språk och förmåga till empati redovisas i avsnitt 6.3.

3.3 Skolverkets utvärdering av barn- och fritidsprogrammet 1997

Skolverket genomförde 1997 en utvärdering av barn- och fritidsprogrammet. Fokus var att se om programmet fungerade utifrån nationellt uppställda mål (valfrihet, en gymnasieskola för alla, elevernas rätt till hjälp och stöd, flexibilitet, ansvar, delaktighet och bredare kompetens, skolledningens och lärares intentioner, samt elevernas behov och önskemål), *Utvärdering av gymnasieprogram. Barn- och fritidsprogrammet* (1998: s.7). Elevernas kunskapsutveckling var också fokus i utvärderingen. Åtta skolor besöktes under tre dagar 1997. Intervjuer gjordes med 4-6 elever i åk 2 på varje skola, samt med två karaktärsämneslärare per skola. Totalt 184 elever i åk 3 svarade på ett brev från skolverket där de fick berätta om sina synpunkter och åsikter om barn- och fritidsprogrammet. I undersökningen ingick också intervjuer med kärnämneslärare och skolledare.

I resultaten framkom att få skolor lyckats förena programmets olika delar, omsorg, kultur och fritid för alla åldrar. Mycket fokus låg på barninnehåll. Särskilt de studiemotiverade eleverna var besvikna på grund av begränsad valbarhet av kurser som rymdes inom programmets poängplan. Det gällde både utrymme för valbara kurser i karaktärsämnena och val av kurser som gav bredare högskolebehörighet. Många elever fick inte fritidsinriktning på grund av att grenen inte startades, ofta för att parallellklasser saknades. De studiemotiverade eleverna tyckte att de fick för lite utmaningar och därmed inte tillräcklig bas för vidare studier.

Programmet hade en socialiserande funktion. Eleverna på barn- och fritidsprogrammet utgjorde en heterogen grupp. En fjärdedel var pojkar. Eleverna kände trygghet till karaktärlärarna och kände att de kunde påverka undervisningen i karaktärsämnena. Lärarna berättade att kursmålen styrde undervisningen och att eleverna var delaktiga i arbetsmetoder och innehåll, vilket stämde bra med elevernas syn. Eleverna tyckte om de elevaktiva arbetssätten. Samarbetet mellan karaktärlärarna betonades också, vilket var positivt för eleverna. Positivt var också de långa arbetspass som lektionerna i BF ofta hade.

Arbetsförlagd utbildning uppskattades mycket av eleverna, den betydde mycket för deras lärande och självförtroende. De upplevde APU rolig, lärorik och omväxlande. Kunskapsformer de lärde i APU var främst färdighet och förtrogenhet. I klassrummet lärde de fakta och förståelse. En nackdel var att den mesta praktiken gjordes inom barn och skolbarnsomsorg, fler alternativ borde ha funnits.

En utmaning för barn- och fritidsprogrammet i framtiden var att bättre möta olika elevers behov och önskningsar av omsorg, kultur och fritidsinriktning, samt att öka utmaningen för motiverade och högpresterande elever. Viktigt var också att utveckla den pedagogiska praktiken i relation till elevers och samhällets förväntningar. En utveckling av handledarutbildning efterfrågades och att ge lärarna möjlighet till fler APU besök. Eftersom barn- och fritidsprogrammet hade låg status skulle dessa metoder kunna öka programmets status (Skolverket, 1998).

Denna sammanfattning av Skolverkets utvärdering är intressant att jämföra med de resultat som framkommer i denna undersökning. I avsnitt 6.3 kommer det att redovisas på vilka sätt barn och fritidsprogrammet vid min studies fallskola arbetar med de olika delarna omsorg, kultur och fritid. Här redovisas också likheter och skillnader med Skolverkets resultat i olika områden som till exempel programmets socialiserande funktion, innehåll i karaktärsämnen, utrymme för valbarhet i kurser, arbetsmetoder, delaktighet, samt innehåll, lärande och behållning av APU.

4. Metod

I detta avsnitt redovisas val av undersökningsmetoder. Enligt Johansson & Svedner (2006) är det en fördel att använda sig av fler än en metod för att forskningen skall bestå av ett fylligare underlag.

Jag har använt mig av en frågeundersökning med enkät i inledningen av studien, endast som en kartläggning för att få fram ett urval studenter till vidare kvalitativa intervjuer. Dessa båda metoder går enligt Johansson & Svedner (2006) bra att kombinera för att hitta intressanta personer som är lämpliga att intervjua för att få svar på de frågor som är presenterade i syftet. Dessa metoder var lämpliga att använda i denna studie. För att få svar på frågeställningarna har jag använt metoden kvalitativa intervjuer. Steinar Kvaales bok, *Den kvalitativa forskningsintervjun* (1997) har fungerat som en uppslagsbok både före och under arbetets gång med de kvalitativa intervjuerna. För att hitta de elever som är mycket eller mer än nöjda med programmet har jag först genomfört en enkätundersökning, vilket är en frågeundersökning med kvantitativ ansats. Den litteratur jag här har använt är *Metodpraktikan* av Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2007). Min forskningsdesign kan beskrivas som en fallstudie, vilket innebär att man avgränsar undersökningen till en mindre grupp, t.ex. endast en klass (Johansson & Svedner, 2006). Studien är en mer ingående undersökning av en klass i åk 3 på barn- och fritidsprogrammet på den specifika skolan.

4.1 Val av metod

I början av studien var vi två personer, vilket framgår av våra namn på enkäten (bilaga 2). Min kollega fick efter cirka tre veckor veta att hon kunde tillgodoräkna en tidigare uppsats och därefter fortsatte jag studien på egen hand.

Målet med enkäten var att kartlägga och hitta lämpliga elever för vidare intervjuer som motsvarade frågeställningen i syftet. Tanken med att genomföra enkäten på två skolor var att den större skolan skulle fungera som referensskola och den mindre som fallstudieskola. Det är på fallstudieskolan som de fem intervjuerna har genomförts. Meningen med att studien avser åk 3 elever, var att de snart slutar sin utbildning och att de har deltagit i flest karaktärskurser. De har haft tid att bilda sig en uppfattning om sin gymnasietid. Eleverna svarade på enkäten vid ett gemensamt tillfälle och svaren samlades in direkt. Meningen var att få så många elevsvar som möjligt. Totalt 41 elever på två skolor har svarat på enkäten

Enkäten avsåg jag inte att använda till någon djupare analys, utan i syfte att välja de elever, som har angett att de var mycket nöjda eller mer än nöjda med karaktärskurserna. Detta är det kriteriet som jag har använt vid val av elever. De elever som har intervjuats uppgav dessutom att de skulle välja samma gymnasieinriktning idag. Samtliga åtta elever som var mycket nöjda är kvinnor. Jag har därför slumpmässigt dragit fram tre, som alla var villiga att ställa upp på intervju. De båda männen har i enkäten angett att de var mer än nöjda. De har valts ut för att få både män och kvinnor som urvalsgrupp. Av männen var det dessa två som uppfyllde kriterierna för urval. Även de var villiga att ställa upp på intervjun. När urvalsprocessen var klar lades fokus på intervjuerna med kvalitativ ansats. Anledningen till att inte fler har intervjuats var att jag ansåg att tillräcklig mättnad framkom i svaren för att besvara undersökningens syfte.

Enkätmetoden är en frågeundersökning med kvantitativ ansats som görs i statistiska studier. I en frågeundersökning används frågor med fasta svarsalternativ (Esaiasson m.fl., 2007). Tanken i denna studie var att använda enkätsvaren för att hitta rätt urval av elever till de kvalitativa intervjuerna.

Enkäten kommer därför endast att redovisas som en sammanfattning av resultatet i de olika frågorna

utan en djupare analys. Jag har genom det insamlade materialet hittat rätt elever, vilka utgör analysenheterna för de frågor som skall besvaras utifrån studiens syfte. Därför finns inget behov av någon utförligare resultatredovisning av enkätsvaren. Resultatet från enkäterna kommer att redovisas, dels varje skola för sig och dels med avseende på likheter och skillnader i elevernas svar mellan skolorna. Den andra skolan, där endast enkäten har genomförts fungerar då som en referensgrupp.

4.2 Presentation av undersökningsområdet

Skolan där intervjustudien har genomförts är belägen i en mindre kommun cirka två mil från en storstad. Den är relativt nybyggd och därigenom populär med nya fräscha lokaler, vilket skapar en trivsamt miljö. Eleverna kommer från olika områden, dels från kommunen men också från andra närliggande kommuner. Upptagningsområdet består av elever från olika sorters bostadsområden och med olika bakgrunder. Eleverna har olika samlingsplatser i skolan som de själva har valt. Elever med invandrarbakgrund samlas ofta på en gemensam plats. Eleverna på barn- och fritidsprogrammet kommer från skilda bostadsmiljöer, både villaområden, landsbygd och lägenhetsområden finns representerade.

4.3 Urval

De unga kvinnorna i intervjuerna har valt barn- och fritidsprogrammet i första hand. De unga männen däremot har valt i andra och tredje hand. Samtliga har i enkäten angett att de skulle välja barn- och fritidsprogrammet om de skulle välja gymnasieinriktning idag. De är mycket eller mer än nöjda med karaktärsämneskurserna. De unga människors svar är också intressanta i ett genusperspektiv eftersom programmet övervägande är ett program med unga kvinnor.

4.4 Genomförande av intervjuer

Tanken med intervjuerna var att med en intervjuguide som grund (bilaga 3) i lugn och ro samtala med elever om deras tid på barn- och fritidsprogrammet.

Eftersom syftet var att fokusera på de mycket eller mer än nöjda eleverna, var det en lämplig metod med intervjuer där öppna frågor ställdes, som gav de svarande utrymme att tänka efter och svara på ett personligt sätt.

I samtliga intervjuer som genomfördes var stämningen mycket lugn och avspänd. Det berodde på att eleverna var positivt inställda och var väldigt villiga till deltagande. De var öppna och ville berätta om programmet. Betydelse har också att lektionstid kunde användas så kallad "studiepasstid", vilket betyder att eleverna självständigt får disponera denna tid till arbete i de ämnen de anser sig behöva mer tid till. Lärare finns tillgängliga i olika salar. Detta gjorde att eleverna inte behövde avsätta någon fritid för att delta i intervjuerna.

Jag har under olika perioder planerat och genomfört lektioner i karaktärsämnena på denna skola tillsammans med de övriga lärarna i arbetslaget. Under dessa perioder som jag har tillbringat på barn- och fritidsprogrammet har en relation upprättats till eleverna, som påverkade och underlättade genomförandet av intervjuerna. Uppfattningen var att de hade lätt att samtala på ett naturligt sätt genom att relationen oss emellan redan fanns. Planeringen av genomförandet av intervjuerna bestämdes i dialog med lärarna. Jag ringde först och kom överens om tider som passade bra både för berörda lärare och elever. Samtliga intervjuer genomfördes i skolan i en enskild lokal utan några störande moment. Lärarna var mycket tillmötesgående och intresserade av att få del av resultatet vid avslutad studie.

Eftersom jag under min tidigare vistelse på programmet har haft lektioner i karaktärsämnena var jag insatt i och hade kännedom om de karaktärskurser eleverna läst. Detta gjorde att jag under intervjun kunde återkoppla genom min kunskap och förförståelse av innehållet i de olika kurserna. Från många år som förskollärare hade jag också erfarenhet av miljöerna eleverna vistades i när de talade om sina APU perioder på förskolor, och hade lätt att förstå deras koppling mellan teori och praktik. Jag påverkade dem därigenom positivt att berätta vidare när de kände mitt engagemang i intervjun och att jag förstod dem. Därmed framstod mina val av metoder som positiva vid genomförandet. I denna studie var det därför en fördel med kvalitativa intervjuer. En nackdel var att det tog lång tid att genomföra, sammanställa och analysera resultaten, vilket gjorde att studien fick begränsas till en enda fallskola. Vid val av en utförligare kvantitativ metod skulle studien kunna omfatta fler elever, men då inte nå samma djup, som nås i de kvalitativa intervjuerna.

Det var många fördelar med att vara insatt i förskoleområdet under intervjuerna. Jag kände till vad eleverna talade om angående förskolans verksamhet, och kunde ställa lämpliga följdfrågor. En eventuell nackdel kan vara att mina förkunskaper påverkade mina frågeställningar. Mina förkunskaper om fritids- och olika former av stödverksamheter är för mig inte lika kända områden, vilket kan ha påverkat mina frågeställningar och följdfrågor. De som var mer okända områden kan ha resulterat i andra frågeställningar.

Efter dessa fem intervjuer började jag att känna en viss mättnad i svaren, genom att inget nytt kom fram. Intervjuerna spelade jag med elevernas tillåtelse in och har efteråt transkriberat dem i sin helhet. Bandningen gjorde att jag kunde ha ögonkontakt med eleven och kunde under samtals gång anpassa följdfrågor utifrån de svar jag fått, vilket är en del i den kvalitativa intervjun enligt Kvale (1997). Frågorna bestäms dels av intervjuens syfte och innehåll samt av det sociala samspelet genom de öppna frågorna i intervjun. Med avseende på innehållet i intervjuerna och metoderna att ställa frågor och följdfrågor har jag inspirerats av Kvale (1997).

4.5 Etiska överväganden

Innan genomförandet av enkäten informerades eleverna om syftet med studien, att det var frivilligt och att de kunde neka till fortsatt medverkan. Längst ned på enkäten ombads eleverna att skriva sina namn för att jag skulle kunna välja ut elever för intervju. Eleverna informerades om att deras namn efter att detta urval gjorts skulle ”klippas bort” från enkäterna och att deras anonymitet med detta var garanterad.

Därefter valdes fem elever på en av skolorna, där samtliga intervjuer genomfördes. Eleverna nämns med fingerade namn, för att deras anonymitet skall vara garanterad. De enda som möjligtvis kan spåra eleverna är de två lärare som undervisar i den aktuella klassen. De kan dock inte vara helt säkra i och med att fingerade namn används. De medverkande eleverna är medvetna om att deras lärare vet att de har deltagit i en intervju och har givit sitt medgivande till det. De har därmed godtagit och accepterat de regler för hur innehållet i samtalen är tänkt att användas.

Inför varje intervju informerades också eleverna om att de blev inspelade och att intervjuerna skulle komma att skrivas ut, och att deras anonymitet är garanterad. Alla elever har deltagit helt frivilligt och samtliga är över 18 år. Innehållet i intervjuerna är heller inte av känslig karaktär. De handlar om innehållet på barn- och fritidsprogrammet och om karaktärsämnena. Eleverna är också informerade om att det de säger i intervjuerna endast skall användas till ett examensarbete för ett forskningsändamål. Genom denna information till eleverna uppfylls de etiska krav som ställs enligt Staffan Stukat, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* (2005). Dessa krav är informations-, samtyckes-, konfidentialitets-, och nyttjandekraven.

4.6 Tillförlitlighet

Denna studie avser elevernas upplevelse vid slutet av utbildningen. Hade studien genomförts vid en annan tidpunkt, tidigare under deras gymnasietid hade resultatet troligen blivit delvis annorlunda. Eleverna hade då inte kunnat ha lika lång tid på sig att bilda sin uppfattning. Denna uppfattning gäller om studien skulle ha genomförts ett par år efter avslutat gymnasium då skulle förmodligen också andra svar ha nåtts, eftersom eleverna då har hunnit reflektera och relatera sin gymnasietid till sin framtida situation.

När det gäller kvaliteten på undersökningen finns det kriterier för detta enligt Stukat (2005). Hur sanna är mina resultat och vilka felkällor är jag medveten om? Här är det viktigt att vara medveten om förhållanden vilket avser hur långt eleverna hunnit i utbildningen, hur stort urvalet är och vilka elever som ingår i urvalet. Det är också av betydelse var skolan är belägen och vilka områden eleverna kommer ifrån. När jag valde design resonerade jag på vilket sätt jag skulle arbeta för att lyckas nå mitt syfte med undersökningen. Att börja med enkäten var en bra metod för att bilda mig en uppfattning om elevernas intresse för sitt gymnasieval, vilket jag också tycker lyckades. Det var en bra metod att hitta rätt elever för intervjuerna. Detta svarar mot reliabiliteten, noggrannheten för att hamna rätt i val av intervjupersoner. Validiteten är studiens giltighet, jag ser i svaren som jag fått i intervjuerna om det mäter det som jag hade för avsikt att mäta. Det var därför en bra metod med kvalitativa intervjuer med öppna frågor där eleverna i lugn och ro hade tid att tänka efter i sina svar. Det gjorde de också. Därför kunde jag mäta hur de resonerade om framförallt karaktärskurserna, vilket också var det som jag hade för avsikt.

Vad som gäller generaliserbarheten är att resultaten gäller specifikt för den skola där intervjuerna har genomförts, vilket också är meningen i en fallstudie. De resultat som framkommit gäller för de elever som är nöjda med programmet. Studien skulle förmodligen ha tilldelats andra resultat vid intervjuer med elever, som inte är lika nöjda med programmet. Resultaten är därmed giltiga vid denna skola, det är däremot inte säkert att de är allmängiltiga.

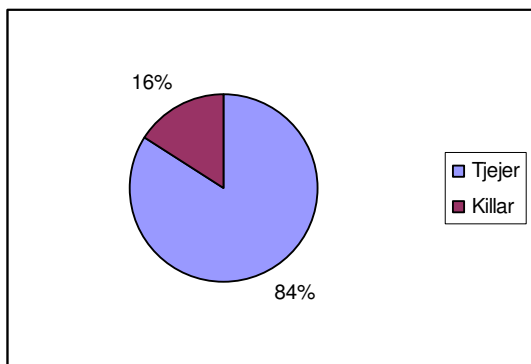
5. Resultatredovisning

5.1 Redovisning av enkätundersökning

Inledningsvis redovisas resultatet av enkätundersökningen. De båda skolorna redovisas bredvid varandra med resultatet för varje fråga på samma sida. Resultaten redovisas dels i antal elever och dels hur många procent dessa utgör. Vid procentberäkning utgår man från en procentbas, vilken representerar det totala antalet analysenheter som procentberäkningen bygger på. Det utgör då den gemensamma jämförelsepunkten (Esaiasson, 2007). I denna studie är det eleverna som utgör analysenheterna. Tanken med enkäten var att använda den i urvalssyfte. Resultaten redovisas därför endast som en sammanfattning utan djupare analyser.

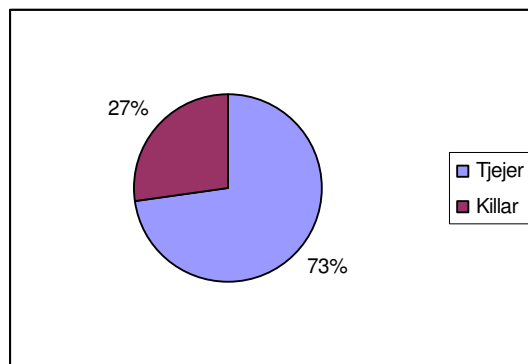
Skola i mindre kommun ”fallstudieskolan”

Totalt har 19 elever medverkat i undersökningen,
16 kvinnor och 3 män, vilket är
84 % kvinnor och 16 % män.

Skola i större kommun ”referensskolan”

Totalt har 22 elever medverkat i undersökningen,
16 kvinnor och 6 män, vilket är
73 % kvinnor och 27 % män.

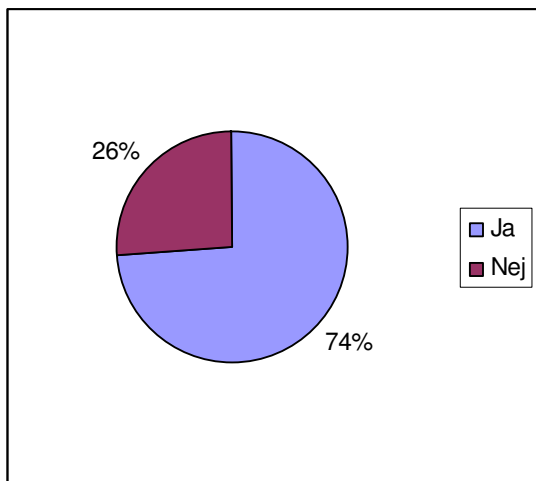

Vid en jämförelse mellan skolorna kan man konstatera att det är ungefär lika många elever som har deltagit på respektive skola, 19 och 22 elever. Det är något fler män på storstadsskolan, sex mot tre män på skolan i en mindre kommun.

Fråga 1: Har du valt barn- och fritidsprogrammet utifrån programmålets syfte?

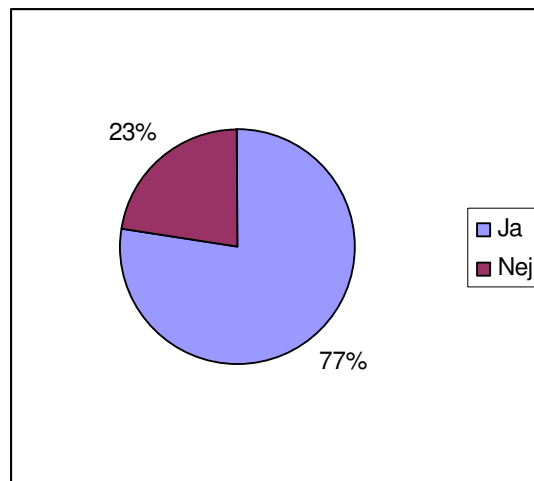
Skola i mindre kommun ”fallstudieskolan”

14 elever svarar ja, vilket är 74 % ja
5 elever nej, vilket är 26 % nej

Skola i större kommun ”referensskolan”

17 elever svarar ja, vilket är 77 % ja
5 elever svarar nej, vilket är 23 % nej

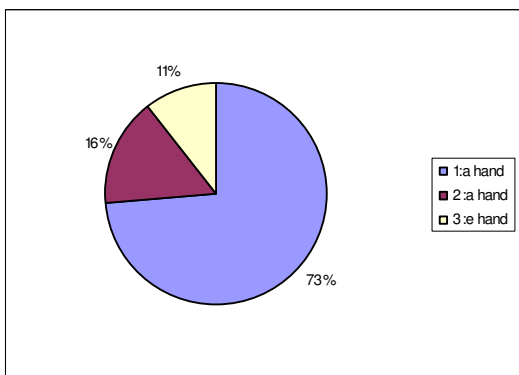

Övervägande delen av eleverna på båda skolorna har valt programmet utifrån dess syfte.

Fråga 2: Hur valde du barn- och fritidsprogrammet?

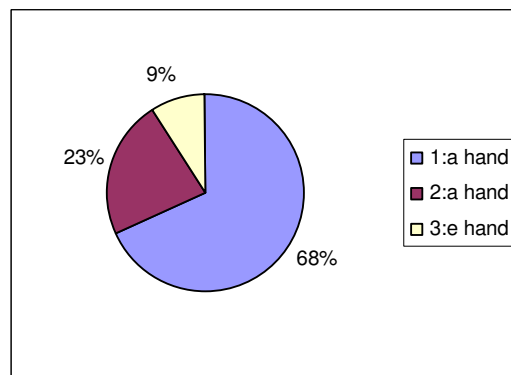
Skola i mindre kommun ”fallstudieskolan”

14 elever svarar i 1: a hand, vilket är 73 %
3 elever svarar i 2: a hand, vilket är 16 %
2 elever svarar i 3: e hand, vilket är 11 %

Skola i större kommun ”referensskolan”

15 elever svarar i 1: a hand, vilket är 68 %
5 elever svarar i 2: a hand, vilket är 23 %
2 elever svarar i 3: e hand, vilket är 9 %

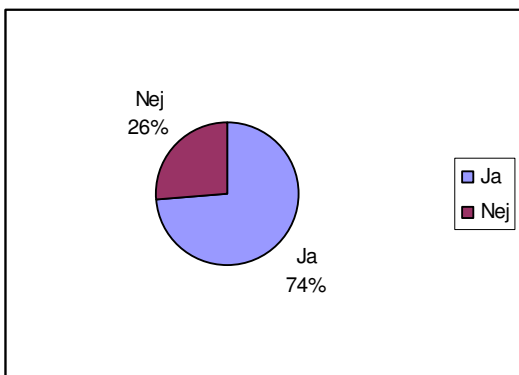

Flertalet av eleverna vid båda skolorna har valt programmet i första hand, vilket tyder på att det är ett medvetet val som de har gjort.

Fråga 3: Om du skulle välja gymnasieinriktning idag, skulle du fortfarande välja barn- och fritidsprogrammet?

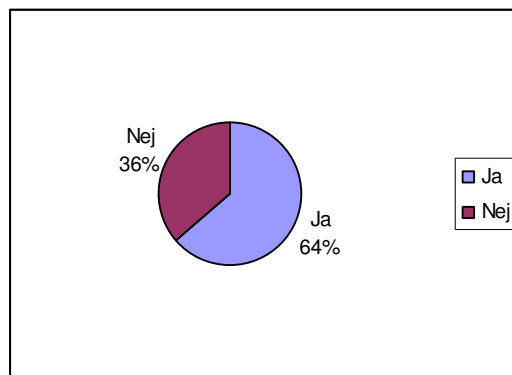
Skola i mindre kommun ”fallstudieskolan”

14 elever svarar ja, vilket är 74 % ja
5 elever svarar nej, vilket är 26 % nej

Skola i större kommun ”referensskolan”

14 elever svarar ja, vilket är 64 % ja
8 elever svarar nej, vilket är 36 % nej

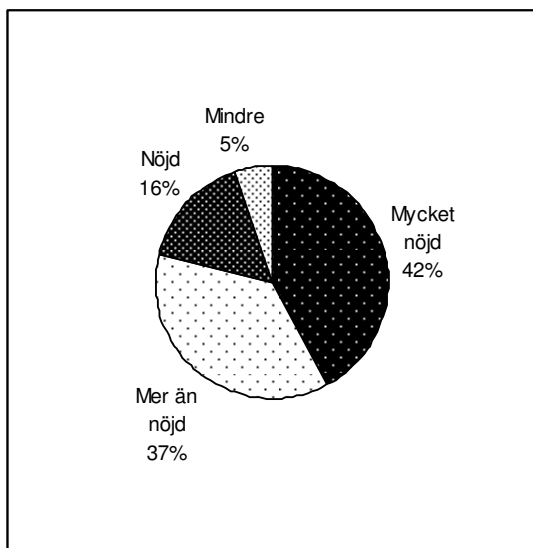

Det är lika många elever på båda skolorna som skulle välja barn- och fritidsprogrammet igen, vilket tyder på att programmet har motsvarat deras förväntningar.

Fråga 4: Hur nöjd är du med karaktärskurserna?

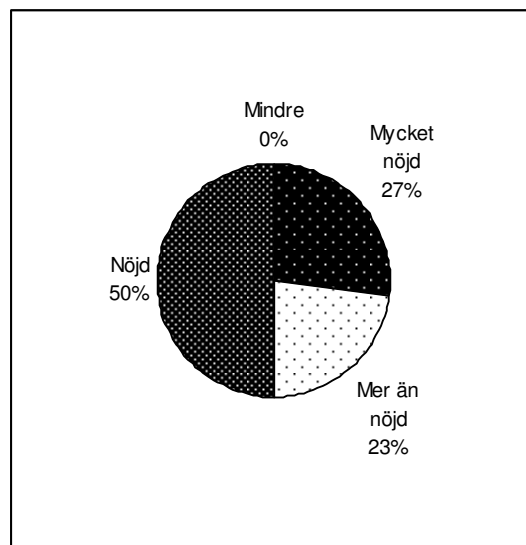
Skola i mindre kommun ”fallstudieskolan”

8 elever är mycket nöjda, vilket är 42 %
7 elever är mer än nöjda, vilket är 37 %
3 elever är nöjda, vilket är 16 %
1 elev är mindre nöjd, vilket är 5 %

Skola i större kommun ”referensskolan”

6 elever är mycket nöjda, vilket är 27 %
5 elever är mer än nöjda, vilket är 23 %
11 elever är nöjda, vilket är 50 %
Ingen elev är mindre nöjd, vilket är 0 %

I denna fråga skiljer sig svaren mellan skolorna mest åt. Det är fler elever på skolan i den mindre kommunen, som tydligare uttrycker att de är mycket eller mer än nöjda med karaktärskurserna, det är 15 elever som har svarat med dessa alternativ. Endast en elev är mindre nöjd, vilket tyder på att programmet uppfyller de förväntningar som eleverna haft. Det var fler elever vid skolan i den större kommunen som var försiktigare i sina svar om hur nöjd man var med karaktärskurserna, än vad det var vid skolan i den mindre kommunen. Många elever svarade i ett mellanläge, att de var nöjda, totalt 11 elever. Det var här ingen som var mindre nöjd. Även dessa svar tyder på att programmet uppfyller de förväntningar som eleverna haft.

Vid redovisningen av de kvalitativa intervjuerna framkommer vad det är som gör att eleverna i studien är mycket eller mer än nöjda med barn- och fritidsprogrammet, och främst då karaktärskurserna.

5.2 Elevintervjuer

Vad gör barn- och fritidsprogrammet intressant?

- Samtal med fem elever om deras upplevelser under tre år på barn- och fritidsprogrammet.

Nedan redovisas de fem elevintervjuerna dels som en meningskoncentrering där det väsentliga i elevernas berättelser har omformulerats i kortare meningar och dels som meningsstrukturering genom berättelser (Kvale, 1997). Varje intervjuområde utifrån frågorna i intervjuguiden har analyserats och strukturer och mönster har sammanfogats, för att hitta likheter och eventuella motsägelser. De olika intervjuområdena redovisas enligt ordningen i intervjuguiden med en sammanställning av elevernas berättelser. I redovisningen ingår också beskrivningar och direkta citat från eleverna. Jag har valt att benämna eleverna med fingerade namn, där de tre unga kvinnorna kallas för Lena, Lisa och Lotta. De två unga männen kallas för Karl och Klas.

Varje avsnitt avslutas med en kort kommentar som sammanfattar och analyserar resultaten av de svar som framkommit under elevintervjuerna.

5.2.1 Barn- och fritidsprogrammet som gymnasieval

Gemensamt för de tre unga kvinnorna var att de alla hade valt programmet i första hand. De ville alla arbeta med barn eller ungdomar. Lisa berättade att hon är praktisk och att hon därför ville välja en linje som är praktisk. Hon ville kunna läsa vidare och kanske bli förskollärare. De andra två har inte valt med direkt tanke på att läsa vidare. Lena och Lisa valde skolan av närhetsprincipen och Lotta hade skolan som andrahandsval och tackade ja när hon endast kom in som reserv på förstahandsskolan.

De två unga männen hade valt programmet i andra respektive tredje hand. Karl började först på handels men märkte efter två veckor att det inte alls passade honom och började då på sitt andra val, barn- och fritid. Klas hade innan gått på Individuella programmet (IV), han hade där varit verksam i ett projekt som hette Burkus. Han berättade att ”så var det några killar där som tog hand om oss när vi var stökiga, som kontaktpersoner, så fick vi hänga med och göra en massa roliga saker som köra cross och bil, åka ut och resa, då tyckte jag att sådan vill jag bli”. Han valde programmet för att arbeta med att hjälpa ungdomar som har problem hemma med till exempel drogproblem, att vara kontaktperson på samma sätt som han hade haft kontaktpersoner. Båda männen valde skolan av närhetsprincipen, och med tanken att börja arbeta efter sin utbildning.

Kommentarer: De unga männen blev utvalda till intervju för att undersöka anledningen till att de var mer än nöjda, trots sina andra och tredje val. Kvinnorna hade alla tre valt i första hand och var samtliga mycket nöjda.

5.2.2 Elevernas tankar och synpunkter om karaktärsämnen

På frågan om vilken kurs som har gett mest, svarade Lena spontant ”oj, det är svårt allihop”. När hon tänkte efter tyckte hon att ”skapande verksamhet” gav mycket. Hon berättade om när de tillverkade en dockteater som hon under sin praktik har använt i barngrupp. Hon tyckte att dockan har varit ett bra hjälpmedel att få fram ett budskap till yngre barn. Samma elev berättade också om kursen ”utveckling, livsvillkor, socialisation” som en mycket givande kurs. Hon sa att ”där lärde man sig hur ett barn utvecklas, från det föds och upp till 12 år tror jag att vi läste och sedan hur man utvecklas hela livet, så det gav väldigt mycket också”.

Lisa berättade att kursen ”förskola, skola, fritidshem” gav mycket. När jag frågar varför, svarade hon: ”det är väldigt mycket fakta inom hur man arbetar med barn i förskola, skola, fritidshem”. Hon syftade på teoridelen och berättade att det är olika mål och tyckte att hon lärt sig mycket om varje del.

Lotta svarade direkt att det är ”människor i behov av stöd” och sa att ”man lär sig så mycket som man inte hade någon aning om innan om förståndshandikapp och sånt”. Hon berättade också att hon var rädd innan hon gick ut på praktik och hade ångest för att hon inte visste vad det innebar innan hon lärde känna människor i behov av stöd. Efter denna terminens praktik hade hon ändrat inställning och kunde tänka sig att arbeta inom detta område i framtiden. Samma elev nämnde också kursen ”kommunikation” där även hon nämnde dockteatern. Detta teaterprojekt ingick i både kurserna ”kommunikation” och ”skapande verksamhet”.

Båda männen Karl och Klas tyckte att det är kursen ”människor i behov av stöd” som har gett mest. De var av samma åsikt som Lotta. Ingen hade arbetat med handikappade förut. Kursen hade därför varit en ny erfarenhet. Klas hade också varit rädd för handikappade innan, men hade ändrat sig efter terminens praktik. Karl berättade att ”jag har fått se hur det är bara, det är en stor grej bara att våga inte vara rädd för dom”. Gemensamt var att det okända var något man var rädd för, och därmed tog avstånd ifrån.

Även Lena talade om ”människor i behov av stöd” när vi talade om det är någon kurs som var mer användbar än övriga. Hon sa att ”det är något vi verkligen behöver, det är intressant och så har det gett en helt annan syn på sådana människor med speciella behov eller stöd och sånt”. Lisa svarade på liknande sätt ”så man vet hur dom är, hur dom har utvecklats och så”. Detta var en kurs som samtliga fem elever berättade att de tyckte var användbar.

De tre unga kvinnorna var överens om att alla kurser var betydelsefulla och viktiga på något sätt och att det är kurser som de tror att de kommer att behöva någon gång i livet. Det fanns inte någon kurs som inte fyllde någon funktion.

De unga männen hade lite andra åsikter. De var båda besvikna över att de inte fått sitt val av inriktning, där valet var fritid eller pedagogisk social verksamhet. De hade valt fritid men den grenen startades inte på grund av endast fyra sökande elever. Klas hade velat ha mer teori i årskurs 1 innan första praktiken i kursen ”barn, kultur, fritidsverksamhet”. Han tyckte den låg för tidigt innan han hade fått tillräckligt med teoretisk kunskap. Om denna praktik sa han ”det blev lite jobbigt eftersom vi precis hade startat kursen, när vi fick uppgifter, man hängde inte med på uppgifter heller”.

Samtliga tre unga kvinnor tyckte att de har hunnit med tillräckligt med karaktärskurser. De tyckte att det var tillräckligt med innehåll i de kurser de har. Männen hade några andra åsikter. Karl var besviken över att programmet inte hade handlat mer om fritiden. Han sa att ”programmet heter barn- och fritid men det har inte varit så mycket fritid”. Klas hade velat läsa mer om missbruk och att komma ut på någon anstalt och göra praktik där. Han var mycket intresserad av att lära sig mer om missbruk och droger. Han tyckte också att han i kursen ”pedagogiskt ledarskap” skulle behövt läsa mer teori innan den praktiska ledarskapsuppgiften kom alldeles i starten av kursen. Att agera som ledare på lägret som ägde rum blev då misslyckat för honom.

Karl tyckte att han har lärt sig väldigt mycket om arbete med barn och ungdomar under ett flertal år som han har varit aktiv i scouterna bland annat genom att vara ledare. Han hade lättare för att lära sig kreativt än teoretiskt. Han tyckte att innehållet i kursen ”pedagogiskt ledarskap” handlade om mycket som han redan kunde och därför blev det upprepning, ”för mig är det inte något nytt det har

jag gjort i flera år”. De andra eleverna tyckte att denna kurs var mycket användbar och de fick flera tillfällen att utöva och träna sig i pedagogiskt ledarskap under ett flertal tillfällen, som kommer att beskrivas senare i denna studie.

Kommentarer: Skillnaden mellan kvinnorna och männen var att kvinnorna var helt och hållet nöjda med karaktärskurserna. De saknade inte någon kurs och de tyckte att samtliga kurser var betydelsefulla och de trodde att de kommer att få användning av innehållet i kurserna i framtiden. Männen var besvikna över utebliven fritidsinriktning, på grund av för få sökande elever. Detta var något de fick acceptera, en kurs startades inte med endast fyra elever. Det hade varit en fördel om skolan haft fler klasser i varje årskurs, antal sökande hade då förmodligen varit fler. De var dock nöjda med övriga kurser, särskilt ”människor i behov av stöd”, vilket tidigare var ett okänt område för dem.

5.2.3 Elevernas åsikter om arbetsmetoder i karaktärskurserna

När de unga kvinnorna beskrev hur de bäst ville arbeta i karaktärsämnen, var de överens om att grupparbete var den bästa metoden. Lena berättade att i ”grupparbeten så får man höra andras åsikter och sådant också och inte bara sina egna saker man tänker på, utan det är andras idéer och förslag också”. Hon sa vidare ”och så är det roligt att arbeta i grupp också, för då får man göra för gemenskapen i klassen, också får man prata om arbetet och så, det är lättare”.

Lisa sa att ”jag är nog mer aktiv om det är en grupp och det är lättare och sen redovisa och ta fram informationen när man är flera stycken, så tar man en del var”. Hon la också till att ”i vissa ämnen kan det vara lättare med individuellt, men mest grupparbete”.

Lotta sa att ”grupparbete är mycket lättare och det är mycket roligare”. Hon fortsatte med ”är man själv så har man hela den pressen själv, nu har jag hela ansvaret att göra det, men är man i grupparbete så samarbetar man och det är roligt”.

De tyckte alla tre att de har haft tillfälle att pröva olika arbetsmetoder och de kom inte på några egna förslag på arbetssätt. Lisa skulle ha velat pröva att göra en film men hittills hade det inte blivit tillfälle.

Karl, en av de unga männen tyckte också att grupparbete var en bra metod. Han berättade att ”det är trevligt med grupper tycker jag, att få göra något lite större arbete i grupp, så är man en 4-5 stycken och så skall man göra nåt”. Han hade också egna idéer om hur arbetet i karaktärsämnen skulle kunna läggas upp. Han sa ”jag tror inte man behöver vara inne hela tiden utan gå ut och göra saker, istället för att sitta inne och rita eller vad man gör, så kan man sätta sig ute på ett bord”.

Klas skiljde sig mer i svaren om arbetsmetoder än de övriga eleverna. Han tyckte att arbetssättet berodde på vad man fick för uppgifter. Grupparbete var roligt men han sa att ”det brukar alltid bli för mycket tjöt, så då tycker jag det är bättre att jobba själv, för min del i varje fall”. Han berättade vidare ”att stänga av världen, sätta på musik eller någonting, så att jag verkligen kan jobba”. Vid grupparbeten tyckte han att lärarna skulle styra mer, att inte de som umgås mest arbetar tillsammans för det var ofta då det blev prat om annat än arbetet. Han berättade om grupparbete som har skett tillsammans med alla årskurser vid, till exempel ”jultema”, vilket han beskrev som väldigt positivt och roligt. Även han hade egna idéer om arbetsmetoder, till exempel att göra film som sedan redovisas. Det var så han planerade att göra i sitt projektarbete som skulle handla om droger. Han sa att ”det blir lite roligare liksom man tar in text och så bilder och musik och så blir det allt i ett liksom, och så skriver man bara ut papper på typ det som det är inriktat på, sedan skriver man bara vad det är för droger och hur det går till och såna saker”.

Kommentarer: Männen var här mer kreativa och nyfikna på att pröva på andra arbetsmetoder. De unga kvinnorna fann sig mer i hur lärarna bestämde och kände sig nöjda med vad som erbjöds, förutom en av kvinnorna som också hade en tanke om att skapa en film.

5.2.4 Den arbetsplatsförlagda utbildningen APU

5.2.4.1 Hur upplever eleverna att de kunskaper de fått i karaktärskurserna har varit användbara när de har varit på APU?

Samtliga tre unga kvinnor var överens om att de har haft användning av sina teoretiska kunskaper när de har varit på sina praktikperioder. Lena och Lisa tyckte att praktiken i årskurs 3 kom för tidigt på terminen. De skulle ha behövt mer teori med sig för att lättare ha förståelse för hur människor i behov av stöd beter sig och fungerar. Lena berättade ”nu i trean hade vi två veckor, vi hann inte få reda på någonting om autism och sånt, vad det är för något egentligen”. ”Jag hade inte så ont av det men många av dom som kom till dom gravt utvecklingsstörda hade jätte ont av det.” Lisa berättade att ”det var så stressigt innan och sen så blev det praktik och nu är det mer att vi pluggar”.

För övrigt tyckte samtliga tre att de har haft användning av de kunskaper de har lärt i karaktärskurserna under sina praktikperioder.

En av de unga männen Karl tyckte inte att han har haft så mycket användning av sina teoretiska kunskaper, han sa att ”det blir aldrig som man har läst”. Han ville hellre ha praktik än att läsa teori ”så det var skönt att komma ut för då får jag lära mig själv och inte av en lärare”.

Klas tyckte att det har gått bättre och bättre under praktikperioderna. Han hade tagit till sig kunskapen efter hand.

Samtliga unga kvinnor och en av männen, Klas tyckte att kursen ”förskola, skola, fritidshem” har varit mycket användbar under främst praktiken i årskurs 2. Karl tyckte att han lärde bäst genom att pröva själv. Lena sa att ”den kursen passade väldigt bra in med praktiken för då läste vi om det som sen hände på praktiken”. Hon gjorde sin praktik på en förskola med barn i åldern 1- 5 år. Hon berättade att ”då visste man när man kom dit och handledaren frågade, då visste man redan vad det handlade om och sånt”. Lisa tyckte också att praktiken i åk 2 har varit mycket givande. Hon var då i skolan i åk 1 och 2. Även Lotta tyckte att hon har haft stor användning av denna kurs. Hon berättade att ”det är mycket som man har pratat om i skolan som man visste om då när man var på praktiken”. Hon gjorde sin praktik i årskurs 2, i en förskoleklass. Hon berättade också att hon hade haft stor användning av kursen ”utveckling, livsvillkor och socialisation”. Hon sa att ”när man kom till praktiken då så visste man liksom varför gör den människan så eller den eleven det, han har kanske inte utvecklats lika mycket som dom andra”. Hon kunde tydligt koppla ihop den teoretiska delen med den praktiska och hade fått förståelse för sitt lärande.

Klas tyckte också att han hade använt kunskaperna i kursen ”förskola, skola, fritidshem”. Han hade lärt sig ”om hur dom beter sig och sådana där olika saker”. Han berättade också att han har använt kunskaperna i kursen ”människor i behov av stöd”. Han kände att under praktiken i denna kurs hade de teoretiska kunskaperna varit till hjälp. Han berättade att ”nu har jag användning av det”. På frågan om det var intressant svarade han att ”ja nu när man har kommit in i det så är det, det sköna i det, att man inte behöver vara rädd för dom”.

5.2.4.2 Hur upplever eleverna den skapande kursens betydelse för APU?

De kvinnliga och manliga eleverna svarade här på olika sätt. Kvinnorna var helt överens om att den skapande kursen har varit till stor hjälp för dem. De har alla använt flera av de metoder som de lärt sig och samlat under den teoretiska delen av kursen. De berättade alla tre om ”metodpärmen”. Det är en pärm där eleverna under utbildningens gång, främst i årskurs 1 och 2 samlar metodblad med beskrivningar på lekar, sånger, rim och ramsor för barn i olika åldrar. Där samlas också beskrivningar på målningstekniker, hur en handdocka tillverkas och allt övrigt praktiskt och skapande arbete som sker i denna kurs. Den är tänkt att eleverna skall ha användning av dels under sina APU perioder och sedan i ett fortsatt arbetsliv inom dessa områden i förskola, skola och fritidsverksamhet.

Lena berättade att hon använde sig av handdockan som hon har tillverkat, ”jag använder den dockan, jag höll en samling med förskolan då hade jag dockan och det fick barnen att lyssna för att de är intresserade, dom pratar med dockan och det fick dom att koppla av allt annat och vara där dom var, vara i samlingen”. Hon berättade att hon hade tillverkat dockan Bill från Pelle Svanslös och att det var ett bra sätt att fånga barnens uppmärksamhet att använda dockan, ”dom pratar ju med den, det är jätteroligt och så läste jag en bok för dem också och då hade jag också den med, en Pelle Svanslös bok och det tyckte barnen också var jätteroligt, för då var det han som berättade för dom”. Hon har också lärt sin handledare hur man tillverkar en docka genom att låta henne ta del av beskrivningen i metodpärmen. Hon lät glad och sa att ”då fick jag att man förde det vidare hur man gör en docka”. Hon berättade att det mesta hon lärt i skolan har hon användning av. Metodpärmen användes hela tiden under praktiken. Hon sa att ”den låg på förskolan dygnet runt när jag var där, jag tog hem den ibland om jag skulle planera någonting, och handledaren och den andra personalen kollade i den också och tog idéer och sånt”.

Lisa berättade att ”det är många som frågar vad man gör och om man gör något praktiskt, då finns det olika metoder man kan visa som dom inte heller har gjort”. ”Och sen gör dom andra metoder på skolan som inte vi har gjort så får man lägga till det med.” Även denna elev beskrev sättet att använda metodpärmen som en bra metod att samla och använda material under sina praktikperioder. Den fångade också övriga lärares intresse för att ta till sig nya idéer.

Lotta berättade att ”metodpärmen och dockorna det har man använt jättemycket, även när man gjort klart APU, som man skulle göra saker i metodpärmen men sen när man gjort klart det fortsatte man ändå att göra olika saker i metodpärmen, olika lekar och målningar och sånt”. Hon gav exempel på material som hon har samlat ”olika lekar som namnleken, gurkleken, när man kastar boll och säger sitt namn, heta stolen, och sedan är det olika målningstekniker, sockermålning och sprutmålning och sådant”. Hon la till att ”det är bra även när man blir mamma eller förälder, då är det bra att man har det”. Hon berättade också att personalen har använt metoderna i pärmen.

De unga männen hade däremot andra åsikter om metodpärmens betydelse. De tyckte inte att de hade haft användning av den under sina praktikperioder. Karl berättade att ”skolarbetet har aldrig gått bra för mig och det som jag gör i skolan, jag gör det mycket bättre det som jag gör på scouterna”. ”Jag tar det istället, det har jag gjort på praktikerna.”

Klas ”jag har använt några grejer, men jag tror inte det är något jag kommer att använda, tror jag inte, jag har aldrig haft med mig den när jag har varit ute på praktik, jag kommer på egna idéer”. Han berättade om en målningskurs som han haft i en förskoleklass. ”Jag målade egna bilder med dom och så sa jag hur dom skulle gå tillväga.” Han lade dock till att ”vissa idéer kan vara bra, vissa målningstekniker är bra också”. Han berättade att han är duktig på att måla och känner sig säker på det som han kan. När han slutade sin praktik i årskurs 2 berättade han att ”jag fick en liten pärm av

dom där dom skrev att jag skulle komma tillbaka, och så hade alla målat en liten gris som jag fick av dom”.

Kommentarer: Sammanfattningsvis kan sägas att samtliga unga kvinnor har använt materialet i metodpärmen, de har bidragit med nytt material för personalen på praktikplatserna och de har varit intresserade av att utveckla innehållet i pärmen med nytt material från praktikplatserna. De har med hjälp av metodpärmen känt sig säkrare under praktiken, den har hjälpt dem att bli delaktiga i arbetet med barnen. Personalens intresse att ta till sig nytt material har också bidragit till att eleverna har känt sig delaktiga och att de kunnat bidra till nya idéer i verksamheten.

De unga männen hittade istället andra vägar i det praktiska arbetet med barnen. De hade egna kompetenser som de kände sig säkra på och som de kände att de kunde och vågade använda i de barngrupper och skolklasser som de gjort praktik i. De litade här på sin egen förmåga.

5.2.4.3 Inom vilka yrkesområden och med vilka åldrar kan eleverna tänka sig att arbeta med efter avslutad utbildning?

Två av de unga kvinnorna Lena och Lisa ville fortsätta att arbeta på förskola med yngre barn i ålder 1 – 5 år. Lena berättade ”förskola det har varit sedan jag vet inte hur liten, jag tror jag bestämde mig redan i femman, sexan att det var förskola jag ville och det har jag hållit kvar fortfarande”. Lisa svarade på liknande sätt ”det tror jag nog är som jag var i ettan med yngre barn, tror jag”.

Lotta svarade att hon tyckte det var roligast med människor i behov av stöd och att hon skulle vilja fortsätta att arbeta inom det området. Hon sa att ”jag hade nog velat jobba med yngre tror jag, nu är jag med äldre nu, jag tror nog att yngre, alltså barn i människor i behov av stöd, kanske typ 10 års åldern, det tror jag att det hade varit roligt, som kanske är integrerade i någon särskola eller vara kontaktperson för någon eller något sådant personligt”.

Även männen var inne på att arbeta med människor som behöver någon form av stöd. Karl kunde tänka sig både att arbeta med människor i behov av stöd och att arbeta med barn och ungdomar från förskoleåldern och uppåt. Det kunde även vara på fritidsgård för äldre ungdomar. Han berättade att ”i somras så var jag och sommarjobbade på en fritidsgård och det tyckte jag var väldigt roligt, från sexan till åttan, det var jätteroligt”.

Klas ville arbeta med ungdomar. Han berättade ”ungdomar är det, eller kanske hänga med dom från första början från förskoleklass och uppåt, hur dom blir innan dom blir missbrukare, hur det går till”. Han ville arbeta med barn från förskoleklass eller med äldre ungdomar från 15 år och uppåt.

Kommentarer: Samtliga elever kunde tänka sig att arbeta inom de områden som de har haft möjlighet att pröva under sina praktikperioder. De hade innan varje praktik haft möjlighet att välja åldersgrupp. Tanken var dock att eleverna skulle ha möjlighet att möta olika former av verksamheter, vilket berikade dem på olika sätt.

De kurser som eleverna pratade mest om i anslutning till praktiken var ”förskola, skola, fritidshem” och ”människor i behov av stöd”. Även kursen ”utveckling, livsvillkor och socialisation” nämndes.

5.2.4.4 Övriga frågor

Samtalen handlade om eleverna tyckte att deras förväntningar och ambitioner på barn- och fritidsprogrammet var uppfyllda.

I denna fråga var alla fem eleverna överens om att deras förväntningar var uppfyllda. De uttryckte detta i olika grader.

Lena sa ”mer än vad jag hade förväntat mig och mycket roligare, jag tänkte först att det var att man målar och metodpärmen och det och sen var det en massa teori, så där tråkigt och lyssna, men allting har varit jätteintressant och roligt”. ”Det har varit över mina förväntningar faktiskt alltihop.” Hon berättade att både den teoretiska och den praktiska delen har varit över förväntan och sa att ”handdockor och det visste jag ingenting om och det har varit över förväntan, det var nog det roligaste på hela tiden tror jag”. ”Jag tycker om att göra sådant som kan få andra människor eller typ barn att förstå någonting på ett lättare sätt, något som dom kanske hade svårt att förstå innan, att kunna hjälpa dom att förstå.”

Lisa berättade att ”jag hade nog inte så mycket förväntningar men det blev mycket mer än vad jag hade trott, så man har lärt sig mycket man inte visste innan och så”. Lotta instämde i att förväntningarna var uppfyllda och hon tyckte inte att något saknades. Karl uttryckte sig på liknande sätt som Lisa ”jag hade inte så mycket förväntningar så det kan man väl säga”. Klas svarade med ”jag tror det”.

Vi gick över till att prata om vad eleverna hade lärt sig under åren på barn- och fritidsprogrammet.

Samtliga elever berättade att de har lärt sig mycket om hur människor utvecklas, om beteenden, samt om hur människor i behov av stöd fungerar.

Lena berättade ”det är mest hur människor fungerar och hur man själv fungerar, fått mycket bättre självförtroende och självbild, för att man lyssnar på varandra och alla vill jobba med människor så att man hjälps åt på det och mycket mer samarbete än i grundskolan”. Hon tyckte att barn- och fritidsprogrammet är ett program med många kurser som alla elever borde läsa, som man har användning av senare i livet.

Lisa berättade att hon lärt sig ”hur en människa utvecklas från födseln eller innan födseln också, upp till tonåren och äldre, och sedan hur funktionshindrade har utvecklats, varför de blir utvecklingsstörda och det är väldigt mycket om personerna, så det har varit väldigt intressant hur man utvecklas”. Hon berättade också att hon lärt mycket genom kopplingen mellan teori och praktik. Hon uttryckte detta med ”det är lättare sedan när man går ut också för då kommer man ihåg det man har gått igenom och sedan ser man hur dom har utvecklats också”.

Lotta, Karl och Klas hade samma uppfattning men svarade mer kortfattat. Klas förtydligade lärandet om utvecklingsstörda ”det är ju det att man har fått en annan bild av dom, hade jag inte gått denna linje hade jag fortfarande varit lika rädd för dom, som jag var förut liksom”.

Som avslutning på samtalen pratade vi om elevernas egna tankar och minnen som de ville berätta om från deras tid på programmet.

Fyra av eleverna talade om de läger som ingår under deras tid på gymnasiet. De talade om dem på ett positivt sätt. De berättade att det är något som de flesta elever i skolan tycker har varit roligt. Lägren har utvecklat och skapat en bättre gemenskap dels i klassen och dels över klassgränserna.

Lotta berättade ”vi åker varje år”. ”Nu i trean var det jätteroligt för vi treor hade mer ansvar, det var vi som tog hand om grupperna och fick laga mat.” Hon berättade att lägren är en del i kursen ”pedagogiskt ledarskap”, där treorna hade ansvar att leda en grupp med ettor och tvåor. ”Så vi lagade mat och såg till att alla hängde med i tävlingarna.”

Klas berättade ”dom roligaste är lägren, tycker jag, dom är störtsköna”. ”Det är en rolig grej som man gör på barn- och fritidsprogrammet. Det är gemenskap och träffa nytt folk och såna grejer, tycker jag det är roligt faktiskt.”

Lotta berättade om fler aktiviteter som medvetet knyter ihop olika kurser på programmet. En aktivitet är ”Lilla olympiaden”, som genomförs i maj varje år. Där deltar alla elever på barn- och fritidsprogrammet. Det är ett samarbete med en skola med elever från 6- 12 år. Det är en aktivitet där eleverna från 6 – 12 års skolan är indelade i blandade åldersgrupper. Även eleverna på barn- och fritidsprogrammet är blandade över årskurserna. Ett antal stationer runt en promenad slinga har planerats av gymnasieeleverna. De är också ansvariga för genomförandet av aktiviteten. Lilla olympiaden pågår under en skoldag, medhavd matsäck äts tillsammans. Gemensamma lekar har också planerats och genomförs under ledning av eleverna i åk 3.

Lotta berättade ”i ettan så gick vi med barnen i olika grupper, vi hjälpte dom och pushade på dom, och hejade när dom gjorde olika tävlingar”. ”I tvåan hade vi stationerna, då hade vi kommit på egna grejer. Vi hade allemansrätten, där vi slängde ut lite skräp och sånt som får ligga i naturen, så barnen hade en viss tid på sig så skulle dom springa och kolla vad det var som fick ligga i naturen, och som inte fick ligga i naturen, sen fick dom ta upp allting som inte fick ligga kvar då. Dom var jätteduktiga och dom samarbetade, det var jätteroligt att se.”

Lotta berättade också om när treorna var i åk 9 och berättade om barn- och fritidsprogrammet, för att inspirera andra elever till att söka.

Fyra elever talade om en resa till Stockholm, som alla elever på programmet deltar i en gång under de tre åren. Det är en gruppstärkande aktivitet som de talade mycket positivt om.

Alla dessa olika aktiviteter knyter på ett medvetet sätt ihop många av karaktärskurserna. Kunskaperna i ”pedagogiskt ledarskap” ges flera tillfällen för eleverna att praktisera under dessa aktiviteter. Detta är en metod att knyta ihop den teoretiska delen med praktisk erfarenhet. Även kurserna ”arbetsätt och lärande” som handlar om gruppprocesser och kursen ”förskola, skola, fritidshem” blir tillfällen att tillämpa genom dessa aktiviteter.

Två av de unga kvinnorna Lena och Lotta berättade om skapandet av gruppprocessen i klassen. Särskilt kursen ”arbetsätt och lärande” handlar om hur grupper utvecklas.

Lena berättade om ett minne som hon särskilt kommer ihåg. ”Det var nog nästan i början, första kursen, ’arbetsätt och lärande’, när vi sätter oss i grupper och man kände inte någon och man flyter ihop och så fort gjorde vi det allihop tycker jag.” Hon berättade också om känslan i redovisningen av det första grupparbetet ”när man väl stod inför en grupp började vi redovisa bara efter några dagar och det var det värsta jag visste i högstadiet, och det har aldrig känts som det har varit jobbigt här”. Hon berättade om samma kurs ”det kommer jag alltid att komma ihåg första kursen när vi satt och jobbade i grupper och skrev om den där kursplanen och gjorde bilder och målade och så”. Lotta berättade att ”jag kan säga att vi har blivit en sådan bra klass, för att i ettan var vi spridda i tre grupper eller så, nu är vi nästan en stor grupp”. ”Det har varit jättekul, vi har haft klassfester och sånt, så det är nog därför vi har kommit så nära varandra, ja det har ökat sammanhållningen.”

Lisa var hon som inte nämnde läger och resor, istället mindes hon speciellt utvecklingskursen och

särskilt spädbarnets utveckling som hon var speciellt intresserad av. Hon berättade att ”jag känner ju många som är runt 0 – 2 år där och så ser man hur dom utvecklas hela tiden och det är precis allt man har gått igenom, jag kan se att nu börjar den vara sådär egocentrisk och så”. ”Vissa är lite senare och vissa kanske tidigare, man ser ju från person till person.”

Karl mindes särskilt grupparbetet med dockteatern som en rolig process. Han berättade att ”det roliga var nog att göra och komma på manus”. ”Vi gjorde Pelle Svanslös och så spelade vi upp den för barnen.” Att tillverka och spela upp en teater ingår i kurserna ”skapande verksamhet” och ”kommunikation”, och brukar genomföras i åk 2 på denna skola.

Kommentarer: Eleverna var nöjda med sitt lärande under gymnasietiden och de tyckte att deras förväntningar har uppfyllts. De unga männen som hade valt fritidsinriktning, var ändå nöjda med övrigt innehåll och båda tyckte att kursen ”förskola, skola, fritidshem” och tillhörande praktik i åk 2 har varit givande. Samtliga kvinnor betonade lärandet om människans utveckling som intressant och givande. Alla elever var överens om att det är viktigt att lära sig om människor i behov av stöd för att skapa en djupare förståelse för den tillvaron de personerna lever i.

Samtliga elever tyckte att de har lärt sig mycket om människors utveckling och de har genom kopplingen mellan den teoretiska och praktiska delen av utbildningen skapat förståelse och meningsfullhet i sitt lärande. Detta är också i linje med programmålen, vilket uttrycks på följande sätt ”utbildningen i skolan och den arbetsplatsförlagda delen skall tillsammans bilda en helhet och ge kunskaper om de verksamheter som ingår i utbildningen samt deras funktion och roll i samhället” (<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7709>). Många av de moment eleverna kom ihåg handlade om aktiviteter som de har gjort tillsammans i grupper, både i och utanför skolan. De stora utflykterna som lägren och Stockholm var något som de mindes särskilt väl. Grupprocesser betonades som något positivt. Detta ligger i linje med programmets karaktär och syfte. I programmålen står till exempel att ”relationer mellan barn och vuxna, mellan ledare och deltagare och mellan styrd och spontan verksamhet uppmärksammas i utbildningen liksom det pedagogiska ledarskapets betydelse och utvecklingen av den kommunikativa förmågan” (<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7709>).

6. Slutdiskussion

I detta avsnitt diskuteras först något om metoderna och genomförandet av dessa. Här ges en sammanställning av de resultat som framkommit i de studier som genomförts utifrån metoderna enkät och kvalitativ intervju. Resultaten i intervjuerna diskuteras också utifrån meningen med en fenomenologisk studie.

Huvuddelen av resultatanalysen till intervjuerna finns i kommentarerna som direkt följde elevintervjuerna. Resultaten av frågorna i enkätundersökningen har också kommenterats i direkt anslutning till respektive fråga.

6.1 Metod och genomförande

Enkäten som totalt omfattade 41 elever på två skolor i två olika kommuner gav ett liknande resultat, vilket tidigare har redovisats. Den fråga som skiljde sig mest åt var frågan om hur nöjda eleverna var med karaktärskurserna. Detta kan ha många olika orsaker, vilket inte finns något svar på i denna studie i och med att storstadsskolan endast har fungerat som referensskola. Inga intervjuer har genomförts där. Det kan finnas många orsaker som kan ha påverkat eleverna på referensskolan att uttrycka sig i försiktigare termer. Det kan vara innehåll i kurser, arbetsmetoder och förhållningssätt mellan lärare och elever. Skolan är dessutom mycket större och har därför inte samma personliga prägel som den mindre skolan, vilken dessutom endast är tre år gammal.

I intervjuerna framkom många intressanta tankar och åsikter från de deltagande eleverna, vilka har redovisats i form av en berättande text och direkta citat från eleverna. Samtliga elever hade mycket att berätta och det var intressant att lyssna till deras berättelser vilket gav en djup förståelse av deras tillvaro under gymnasietiden. Detta är också meningen med den kvalitativa forskningsintervjun enligt Kvale (1997), att beskriva och förstå centrala teman i den intervjuades livsvärld och att kartlägga den exakta meningen i den intervjuades beskrivningar.

Denna studie fokuserade på de elever som var mycket och mer än nöjda med karaktärskurserna. Meningen var att ta reda på vad som gjorde programmet intressant och vilka karaktärskurser som var mest betydelsefulla. Detta resultat har nåtts genom att samtliga har varit öppna och enkla att samtala med. Metoden att använda bandspelare har fungerat mycket bra och har inte på något sätt varit störande för eleverna. Intervjuerna analyseras med hänsyn till de intervjuades livsvärld i skolsituationen och deras relation till den (Kvale, 1997). Betydelse har också intervjuarens förståelse av innehållet i kurserna och den tidigare relationen till eleverna. Det har varit lätt att bilda en uppfattning av innehållet i samtalen genom att ha deltagit i undervisningen med eleverna under tidigare perioder. När de talade om de olika kurserna var det kända områden, vilket förenklade arbetet med att tolka resultaten i svaren. Det var också lätt att förstå vad eleverna talade om och ställa relevanta följdfrågor.

6.2. Sammanfattning av studiens resultat

I detta avsnitt kommer rapportens olika delar att knytas ihop. Anknytning till studiens avsikt, syfte och frågeställningar kommer att göras. De sammanfattande resultaten av undersökningen kommer att redovisas, samt tolkningar, värderingar och slutsatser av dessa resultat.

Syftet med min studie var att fokusera på de elever som uttrycker att de är mycket nöjda, eller mer än nöjda med karaktärsämneskurserna.

Följande frågeställningar ställdes:

Vad är det som gör programmet intressant?

Vad inspirerar eleverna till fortsatt intresse inom detta yrkesområde?

Vilka karaktärsämneskurser upplever eleverna vara mest betydelsefulla under utbildningens gång och på vilka sätt?

En gemensam nämnare för samtliga elever var intresset för att arbeta med människor i olika åldrar, vilket också kan läsas i programmålets syfte. Eleverna hade ett genuint intresse av att inhämta kunskap om hur människan utvecklas och betar sig. Detta kan ses som gemensamma kriterier.

Anledningen till att de var nöjda var till stor del kombinationen av den teoretiska utbildningen i skolan och den arbetsplatsförlagda delen, vilket också är i linje med programmålet (<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7668>). Eleverna såg också sin studietid ur ett socialt perspektiv och betonade skapandet av en gruppprocess och att stor vikt läggs på att utveckla den sociala förmågan. Denna grupp känsla var av betydelse för intresset och engagemanget i studierna. Detta är också ett av målen i programmet. Den sociala förmågan är viktig, att lära sig att kunna möta människor från olika miljöer och i olika skeden av livet är ett tecken på social kompetens. Eftersom barn- och fritidsprogrammet förbereder för yrken som kräver samarbetsförmåga och ledarförmåga, tränas eleverna under hela studietiden i att samspela med andra (<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7668>).

Ett gemensamt fenomen som har visat sig, vilket också är meningen i en fenomenologisk studie Bengtsson (2005) är att barn- och fritidsprogrammet är ett program där de sociala gruppprocesserna är viktiga, givande och meningsfulla arbetsmetoder som uppskattas av eleverna. Detta är en viktig del som enligt eleverna bidrar till ett lustfyllt lärande. Det är också en del i det livslånga lärandet som är centralt i läroplanen (Lpf 94). Många elever har i intervjuerna uttryckt att tiden på barn- och fritidsprogrammet har varit både en rolig och en lärorik tid. Båda dessa delar är viktiga för att studierna skall kännas betydelsefulla. Alla elever var överens om att praktikperioderna har varit givande och ett bra komplement till den teoretiska delen. Detta gäller också övriga aktiviteter som har ägt rum utanför skolan, till exempel lägervistelserna är händelser som de har meningsfulla bilder av.

Den nära kopplingen mellan teori och praktik gjorde att studierna blev betydelsefulla och fick anknytning till verkligheten. Flera elever var praktiska och hade lättare att lära genom att praktiskt tillämpa. Alla elever lär på olika sätt, en del genom teoretisk kunskapsinläring, visuellt och auditivt. Andra elever har lättare att lära praktiskt genom att själva få tillfälle att vara kreativa, taktila (med att använda händer) och kinestetiska (med att använda kroppen) (Boström, 2000). Genom praktiken fick de tillfälle att tillämpa de teoretiska kunskaperna, vilket gjorde att studierna blev betydelsefulla när lärandet sattes i ett vidare sammanhang. Flera elever berättade att de fick stimulans genom den feedback de fick i mötet med de barn, ungdomar och människor i behov av stöd som de har mött på sina praktikplatser. Positiv respons gjorde att de stimulerades till vidare lärande och avsikten att fortsätta arbeta inom dessa yrkesområden. Vad som också förstärkte och

stimulerade eleverna att utveckla sina kunskaper var gemenskapen och sammanhållningen dels i klassen och dels med övriga elever i de gemensamma aktiviteter till exempel läger och tema som ingick i utbildningen.

Inom en del områden på programmet skiljde sig åsikterna åt hos män och kvinnor. Detta gällde särskilt förmågan och viljan att ta till sig material och metoder i den skapande kursen. Kvinnorna tyckte detta var viktigt och såg det som tillfällen att samla så mycket material som möjligt som de senare kunde ha användning av på praktik och i arbetsliv. Männerna däremot tyckte inte att detta var så viktigt utan använde egna idéer och kunskaper som de hade. De hade inte behovet av att vara förberedda med mycket material på samma sätt som kvinnorna, utan anpassade sig till situationen efterhand och hittade ändå lämpliga aktiviteter att använda sig av i arbetet med barnen.

Eleverna var eniga om att det var de kurser som handlade om människans utveckling och om människor i behov av stöd som var särskilt betydelsefulla. Det är kurserna ”utveckling, livsvillkor och socialisation”, ”förskola, skola, fritidshem” och ”människor i behov av stöd”. De var alla intresserade av hur människor utvecklas och fungerar och de tyckte att det var viktigt att få kunskap om dessa områden innan de genomförde sina praktikperioder. De unga kvinnorna var eniga om att kursen ”skapande verksamhet” var rolig, intressant och av betydelse för att berika dem med lämpligt material att använda i deras fortsatta arbete. De unga männen menade däremot att de hellre använde eget material och egna idéer.

De sammanfattande resultaten som framkommit i denna studie är gällande för den specifika fallskolan. Fler intervjuer hade förmodligen resulterat i liknande resultat. Detta tolkar jag utifrån de svar som framkommit och med stöd av resultatet i enkäten där övervägande del av eleverna var mer än nöjda.

6.3. Resultat i förhållande till teorier och tidigare forskning

Här kommer att anknytas till den tidigare forskning som beskrevs i början av studien, samt till den lärandeteori som kan förknippas med synen på lärande och lärandet i undervisningen på barn- och fritidsprogrammet

Den synen på lärandeteori som användes på barn- och fritidsprogrammet stämde med det sociokulturella perspektivet, med miljön och språkets betydelse i centrum, som utgår från Vygotskij (1896 – 1934) (Claesson, 2002). Även Deweys (1859 – 1952) tankar, stämde överens med arbetsmetoderna på barn- och fritidsprogrammet. Viktigt hos Dewey är anpassningen till vilka eleverna är, deras intressen, miljön, kommunikationen och samspelet mellan elever i grupp och anpassningen till det omgivande samhället (Dewey, 2005). Dessa aspekter har framkommit i samtalen med eleverna som betydelsefullt för att motivera till meningsfulla studier. Lågren, Lilla olympiaden och resan till Stockholm, som tidigare har beskrivits är exempel på tillfällen att anpassa undervisningen till lämplig miljö och det omgivande samhället. Detta uppskattades av eleverna. Arbetsmetoderna utgick därmed från Vygotskijs och Deweys teorier. I intervjuerna framkom önskemål från en elev att ytterligare ta vara på utemiljön i undervisningen.

De resultat som framkom i denna studie har en del liknelser med Skolverkets utvärdering. Saknad av fritidsinriktning och fokus på barninnehåll, var synpunkter som framkom i båda studierna. För att denna inriktning skulle kunna genomföras mer kontinuerligt krävs att programmet utökas till att omfatta fler parallellklasser. Fler elevers val av inriktningar och individuella val skulle då ges möjlighet att tillgodoses.

Innehållet i karaktärskurserna var eleverna nöjda med. Vad som är viktigt att tänka på i framtiden är att bättre möta elevers intressen för valmöjligheter i olika kurser, t.ex. fritid. Detta gäller önskemål om missbruksproblem samt önskemål om att läsa mer om äldre ungdomar. Förmodligen skulle då fler manliga lockas att söka programmet.

APU som fick bra kritik i Skolverkets utvärdering var även i nuläget rolig, lärorik och omväxlande. Eleverna var här nöjda med sina praktikplatser, förutom en manlig elev som skulle vilja göra praktik på en anstalt med ungdomar som har missbruksproblem

Programmets socialiserande funktion stämde överens med Skolverkets utvärdering. Eleverna utgjorde fortfarande en heterogen grupp, med övervägande kvinnor. Synen eleverna i denna studie hade på de elevaktiva arbetsätten var också överensstämmande med Skolverkets resultat. Elever på barn- och fritidsprogrammet var positiva och nöjda med grupparbeten och att arbeta temainriktat.

Med anknytning till Lemar (2001) stämde den bild som lärarna beskrev i sina arbetsmetoder, med de resultat som har nåtts i denna studie. Eleverna betonade vikten av och intresset för att arbeta i grupper där sociala processer startar som leder till goda resultat både kunskapsmässigt och socialt. Lärarna tyckte att grupprocesser var en viktig del som de arbetade aktivt med. Det gällde också att vara lyhörd för elevers olika behov och förutsättningar och att använda dialogen med eleverna för att fånga deras intresse. Kaoskompetensen och gummibandspedagogiken har använts med bra resultat utifrån elevernas förväntningar i denna studie. Detta märktes i samtalen, där eleverna pratade om sin gymnasietid som rolig, lärorik och utvecklande, framförallt att de har uppnått ett gott klimat i klassen. Genom min närvaro under flera perioder på barn- och fritidsprogrammet på den skolan som studien avser har jag också observerat hur karaktärsämneslärarna utvecklade relationer och förhållningssätt till eleverna. Klimatet var tillåtande och dialogen med eleverna var en viktig faktor i undervisningen. Lärarna arbetade efter ett sociokulturellt perspektiv, där kommunikation och diskussioner i klassrummet var centrala inslag i undervisningen. De hade en medveten pedagogik och strävade efter att utveckla ett tillfredställande arbetsklimat för både lärare och elever.

Synen som Ambjörnsson (2004) hade i sin studie om hur tonårstjejer skapar sitt genus, stämde inte med de elever jag har mött i denna studie. Detta har jag kommit fram till genom observation och iakttagelser under de perioder jag har tillbringat på denna skola. Det kan bero på att hennes studie ägde rum i en annan del av Sverige med elever enbart från arbetarklassen. I denna studie var eleverna av mer blandad bakgrund och bostadssituation. Kvinnorna i denna studie skapade sitt genus inom ramen för vad som ansågs normalt i fråga om kläder, språk, beteende uppförande i skolan, empati och sexualitet. De visade upp en god empatisk förmåga, vilken de delvis utvecklade under sin studietid genom de grupprocesser som skolan kontinuerligt arbetade med. De hade inte något avvikande uppförande eller språk och de klädde sig inte mer utmanande än elever på skolans andra program. De kom till skolan både med och utan smink. De hade ingen fasad som de måste dölja sig bakom, utan vågade vara den de är. Mycket var förmodligen med hjälp av att de hade lärt känna sig själva och varandra bättre genom de kurser de läst som handlar om människans beteende, vilket också framkom i intervjuerna. I dessa kurser ingick diskussioner som handlade om att lära känna sig själv, därigenom skapades också en trygghet och säkerhet i att man duger som man är. Genom de olika läger som skedde skapades samhörighet där samtliga elever och lärare umgicks nära. Utseendet var då av underordnad betydelse, man duger som man är.

Johansson (2003) tar i sin studie främst upp vad som händer med eleverna på barn- och fritidsprogrammet efter avslutade studier. Denna studie stannar i åk 3 med enda anknytning till framtiden i frågan om vad eleverna kunde tänka sig att arbeta med efter avslutade studier i anknytning till programmet. Eleverna i denna studie var överens om att de kunde tänka sig att arbeta inom de områden som programmet syftar till, både yngre barn, äldre ungdomar och människor i behov av stöd. Detta gav utbildningen ett bra betyg på att innehållet har varit betydelsefullt, intressant och gav inspiration till vidare arbete. Det var dock ingen som i nuläget ville läsa vidare direkt.

6.4 Förslag till vidare forskning

Ett intressant ämne vore att fortsätta att följa eleverna i denna studie på liknande sätt som Johansson (2003) för att se vad som händer efter avslutat gymnasium. En annan studie som skulle vara intressant för programmets utveckling vore att utöka forskningen till att omfatta samtliga avgångselever på barn- och fritidsprogrammet, på ett flertal skolor. Syftet skulle vara att se om mönster och strukturer framträder som har betydelse för programmets utformning och vidare utveckling. Det kanske skulle framkomma i vilka områden som de flesta eleverna arbetar inom efter ett antal år. Här kan det vara intressant att se inom vilka områden som det är intressant för skolorna att profilera sig vidare i.

6.5 Avslutande implikationer

En del gymnasieskolor har prövat att profilera barn- och fritidsprogrammet.

I Skellefteå har man lyckats med att skapa en jämvikt mellan barn och fritid i ett breddat program. Kommunens fritidsförvaltning har varit en drivande samarbetspartner till barn- och fritidsprogrammet, vilket har resulterat i många APU placeringar inom fritid och föreningsliv. Det har också skapats en fritidsvetenskaplig högskoleutbildning med möjlighet för eleverna att läsa vidare inom fritidssektorn. Satsningar har också gjorts för att utbilda handledare till eleverna inom detta område (Skolverket, 2002).

En annan skola som har lyckats i sin satsning med att utveckla barn- och fritidsprogrammet är Hammarö Utbildningscenter. Mycket satsning ligger på fritid med en lokal kurs i "natur och friluftsliv med lägerverksamhet". Denna kurs har blivit en uppskattad del av utbildningen och givit programmet dess profil. Lägerverksamheten utgör utgångspunkt för flera teoretiska kursdelar, t.ex. "arbetsätt och lärande", "pedagogiskt ledarskap", "kommunikation", samt "naturkunskap A". Alla elever gör en utlandsresa till ett europeiskt land med syfte att nå målet i läroplanen att förmedla förståelse för människor från andra nationaliteter och kulturer. Eleverna garanteras chans att antingen läsa en yrkesförberedande väg eller studieförberedande med bredare högskolebehörighet än vad de obligatoriska kärnämnen ger, oavsett vilket "kompetensområde" – fritid, turism, skola eller funktionshinder som de valt. Lägre, utlandsresorna och möjligheten till bred högskolebehörighet är faktorer som lockar sökande. Väl genomförd undervisning med goda resultat och nöjda elever gör att intagningspoängen stiger och statusen höjs (Skolverket, 2002).

Detta är metoder som ger barn- och fritidsprogrammet andra dimensioner, vilket gör att det blir intressantare att välja t.ex. fritidsinriktningen, när eleverna förstår vad innehållet konkret leder till. Förmodligen skulle fler elever välja annorlunda vid val av inriktning om valet hade en tydligare profil.

Med dessa profileringar uppnås utmaningen från Skolverkets utvärdering att bättre möta elevers olika behov och önsknings av omsorg, kultur och fritidsinriktning. Det ökar också utmaningen för högpresterande och motiverade elever när de ges en bredare högskolebehörighet.

6.6 Avslutande kommentarer och relevans för läraryrket

Studien har gjort att jag har fått kunskap om och förståelse för barn- och fritids elevers skolsituation ur ett elevperspektiv. Den har gjort att jag har kommit till många betydelsefulla insikter, som är av betydelse i mitt framtida yrke som gymnasielärare i barn- och fritidsämnen. Elevernas tankar och åsikter, som de har berättat, kommer jag alltid att bära med mig och tänka på vid planering av undervisning och uppläggning av innehållet i de olika kurserna. De resultat som redovisats har stor relevans för läraryrket. Lärare i barn- och fritidsämnen har möjlighet att ta del av resultaten som har framkommit i denna studie, vilka de kan ha användning av i det fortsatta arbetet på programmet. En stor del av läraryrket bygger på att upprätta goda relationer till eleverna och att genomföra en välplanerad och intressant kursplanering. Det har varit intressant att i metoden kvalitativ intervju få tillfälle att i lugn och ro sitta och samtala med eleverna. Det är en metod som jag skulle använda vid fler forskningsstudier. Ett samtal med öppna frågor ger mycket för att bilda en uppfattning om elevers situation.

Referenslista

Tryckta källor

Ambjörnsson, Fanny (2004). *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront förlag.

Bengtsson, Jan (2005). *Med livsvärlden som grund*. Lund: Studentlitteratur.

Boström, Lena (2000). *Metoder för alla stilar*. Jönköping: Brain Books.

Claesson, Silwa (2002). *Spår av teorier i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Dewey, John (2005). *Demokrati och utbildning*. Uddevalla: Daidalos AB.

Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Wängnerud, Lena (2007). *Metodpraktikan*. Stockholm: Norstedts Juridik AB

Gustavsson, Viola (2007). *Barn- och fritidsprogrammet i fokus. En studie om utbildningens framväxt i Norrköping*. (C/D uppsats 20 poäng.) Linköping: Linköpings universitet.

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2006). *Examensarbetet i lärarutbildningen*. Uppsala: Kunskapsförlaget.

Johansson, Kerstin (2003). *Bli Vuxen i arbetarstad. Fem ungdomar berättar om skola, arbete & det egna livet*. Linköping: Linköpings universitet.

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lemar, Signild (2001). *Kaoskompetens och gummibandspedagogik. En studie av karaktärsämneslärare i en decentraliserad gymnasieorganisation*. (Akademisk avhandling.) Umeå: Umeå universitet.

Skolverket (1998). *Utvärdering av gymnasieprogram. Barn- och fritidsprogrammet. En studie inom ramen för den nationella utvärderingen av fem gymnasieprogram 1997*. Stockholm: Liber Distribution.

Skolverket (2002). *Vägar till lärande. Exempel på arbetssätt inom den grundläggande yrkesutbildningen*. Stockholm: Elanders Gotab.

Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (1994). *Läroplan för de frivilliga skolformerna. Lpf 94*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Webbadresser

<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7668>, kommentarer till program mål (2007-12-26)

<http://www.skolverket.se/sb/d/786>, gymnasieskolan (2007-12-26)

<http://www.skolverket.se/sb/d/468/a/1841>, Lpf94 (2007-12-26)

<http://www.skolverket.se/sb/d/593/a/7709>, program mål för BF (2007-12-26)

<http://www3.skolverket.se/ki/struktur/bf.pdf>, strukturbild (2007-12-26)

<http://www.skolverket.se/sb/d/726>, kursplaner (2007-12-26)